

בסיעתא דשמיא

קונטרס

תא שמע

בדין פורים

בבית שמש

מאשר חנני ה' יתברך

דוד חזן

ראש כולל ומו"צ בבית שמש
מח"ס "תא חזי" ג' חלקים, ועוד

מהדורה ראשונה אדר תשפ"ו

הכתובת לתגובות והערות:

דוד חזן

נחל אוריה 5/1 רמת בית שמש

052-7635735

דוא"ל: dhazan735@gmail.com

ניתן לקבל את הקונטרס בדוא"ל

כל הזכויות שמורות

הבהרה וגילוי דעת

פסיקת ההלכה בענין זה נתונה אך ורק

לרבני העיר ולגדולי הדור שליט"א.

ולכן להלכה כל אחד ישאל את רבותיו.

מטרת הקונטרס להפיץ בירור הלכה זו

בקרב רבנים ות"ח, כדי לקבל תגובות

והערות עד שתתברר שמעתתא דא

אליבא דאמת.

מחמת הזמן הקצר שעמד לרשותנו

הדברים נכתבו בקיצור.

ועוד חזון למועד.

תוכן הענינים

ענף א

האם יש מקור מוכרח מהתנ"ך או מדברי חז"ל
שהעיר ירמות היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון ..... ב

ענף ב

האם יש הוכחות מדעיות ששרידי החומה שמצאו בתל ירמות
היא חומה שהקיפה את העיר בזמן יהושע בן נון ..... ו

ענף ג

האם כרך שאינו מיושב בדיורים יכול לחייב את המקומות הסמוכים לו ..... יג

ענף ד

האם הנכנס בפורים לכרך שאינו מיושב מתחייב לקרוא בט"ו ..... כד

ענף ה

האם כרך שהוא ספק מוקף חומה מימות יהושע בן נון
מחייב את הסמוך לו לקרוא יומיים ..... כו

ענף ו

האם כרך שאינו מיושב בדיורים יכול להחשב כמיושב
מחמת דינים שמועילים לגבי עירוב העיר ..... כח

סיכום

העולה מהקונטרס ..... לא

דין פורים בבית שמש

מצב זה כודאי הגמור שהופך את רמת בית שמש לדין "סמוך" לכרך, ודינו כדין הכרך ממש לקרוא את המגילה ביום ט"ו בברכה, וכן חובת כל שאר מצוות הפורים בט"ו.

ובטרם כל שיח אמינא שמתחילה לא היה חפצי כלל להכנס לזה, כיון שהלכה זו צריכה להיות מוכרעת ע"פ גדולי הדור ורבני העיר שליט"א, ומה מיני יהלוך להכניס ראשי בין ההרים הגבוהים, אך כיון שהשנה נעשה שוב רעש מכל הענין הזה, ובפרט ע"י הוצאת הספר תורת ירמות לידידי הרה"ג יוסף חיים הכהן שליט"א שעסק במשך שנים רבות בתחום זה והרחיב ואסף בספרו את כל הצדדים המחמירים שיש לעשות מדינא לפחות ב' ימים לחומרא, ואף הגדיל לעשות לטעון שיש להחזיק את המקום הזה כודאי מוקף חומה מימות יהושע בן נון, ושיש לחייב את הסמוך לו לקרוא בט"ו אף לענין ברכה (וכמ"ש בעמודים ס, פב ועוד), לזה הוכרחתי להכניס עצמי בעובי הקורה ולברר האם כנים הדברים וכיצד יש לנהוג. והוכרחתי לברר הענין גם בשביל עצמי, לכן אמרתי אברר הענין כפי אשר תשיג ידי, ומיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, ותתברר שמעתתא דא ע"י רבים המעיינים, ומאת ה' אשאל להאיר עיני בסוגיא זו, אל ה' ויאר לנו, כדי להגיע לחקר האמת ולהורות כדת של תורה.

התבוננתי ונתון אל לבי לברר מה שנחלקו אחרוני זמנינו בדין קיום מצוות פורים ברמת בית שמש יע"א, מחמת סמיכותה לעיר עתיקה מימות יהושע בן נון, לאחר שנמצאו חומות וממצאים המעידים על כך. והנה מנהג בית שמש במשך שנים רבות היה לקרוא את המגילה ולקיים שאר מצוות הפורים רק ב"ד בלבד, אע"ג שגם בית שמש מוזכרת בס' יהושע, וגם נמצאו בהקשר לזה ממצאים ארכיאולוגים בסמוך לכביש 38, דמ"מ לא היה בזה צד הלכתי מספיק כדי לחייב לעשות יומיים כיון שלא היה ברור היטב מקום העיר בית שמש העתיקה וגבולותיה, ולכן דנו את בית שמש החדשה כעיר פרוזים לכל דבר (מעיקר הדין).

אך בשנים האחרונות בעקבות הבניה ברמת בית שמש ג' וד' נתקרבה העיר בית שמש לאתר ארכיאולוגי גדול עם שרידי חומה שלדעת הרבה מהמומחים אתר זה שייך לעיר ירמות המוזכרת בס' יהושע. ואשר על כן הוצרכו הרבנים לברר כיצד לדון האידנא את העיר בית שמש, ונחלקו לכמה דעות, יש שסברו שאין לשנות מה שנהגו ואין הקירבה לאתר ארכיאולוגי זה משנה את הדין (מכמה טעמים, כל אחד נימק טעם אחר), ויש שסברו דעכ"פ חשש מיהא איכא וצריך עכ"פ לחשוש ולקרוא את המגילה (בלא ברכה) גם ביום ט"ו, ויש שאף החשיבו

ויש לברר בסוגיא זו כמה דברים:

א. האם יש מקור מוכרח מהתנ"ך או מדברי חז"ל שהעיר ירמות היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון.

ב. האם יש הוכחות מדעיות ששרידי החומה שמצאו בתל ירמות היא חומה שהקיפה את העיר בזמן יהושע בן נון.

ג. האם כרך שאינו מיושב בדוירים יכול לחייב את המקומות הסמוכים לו.

ד. האם כרך שהוא ספק מוקף חומה מימות יהושע בן נון מחייב את הסמוך לו לקרוא יומיים.

ה. האם כרך שאינו מיושב בדוירים יכול להחשב כמיושב מחמת דינים שמועילים לגבי עירוב העיר.

ענף א

האם יש מקור מוכרח מהתנ"ך או מדברי חז"ל שהעיר ירמות היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון

א. הנה כמה ממחברי זמנינו כתבו להוכיח מהכתוב בס' יהושע (פרק י פסוק כ) במלחמת חמשת המלכים (שאחד מהם מלך ירמות), "וַיְהִי כְּכֹלֹת יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹתָם מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד עַד תָּמָס וַהֲשָׁרִידִים שָׁרְדוּ מֵהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל עָרֵי הַמִּבְצָר, וַהֲבִינוּ שְׁעָרֵי הַמִּבְצָר הַלְלוּ הֵם אוֹתָם חֲמֵשֶׁת הָעָרִים שֶׁהוֹזְכְּרוּ בַּתְּחִילָה שִׁירְמוֹת אַחַת

מהן, ומזה למדו שירמות היא עיר מבצר. אך לענ"ד אין זו ראיה כלל, דהא ודאי פשטות הפסוקים היא שהם ברחו לערי מבצר אחרים, שהרי כבר ציוה יהושע שלא יתנום לבא אל עריהם.

עוד כתבו להוכיח מהפסוקים בס' יהושע (פרק טז) המונים את הערים שהיו בנחלת מטה בני יהודה, ונזכר שם ירמות, ומסיים "הערים וחצריהן", ומזה הבינו ש"לירמות היה חצר, וכל עיר שיש לה חצר היא עיר מוקפת חומה", והביאו לזה ראיה מדברי רש"י בס' יהושע (יג, כח). אך גם מזה אין כ"כ ראיה, שהרי ז"ל רש"י שם הערים וחצריהם – הערים המוקפות חומה, וחצריהם – ערי הפרזי בלא חומה עכ"ל. וכ"כ רש"י (בראשית כה, טז. ויקרא כה, לא) שהמושג "חצרים" קאי על ערי הפרזים שאין להם חומה. וא"כ י"ל שהערים הנזכרות בפסוקים בס' יהושע שם כוללות גם את הערים שהם מוקפות חומה וגם את חצריהם שהם ערי הפרזי בלא חומה.

אלא שאותם שהוכיחו סברו שכל אותם המנויים בפסוקים שם הם גופא "הערים" המוקפות, אלא דקמ"ל הפסוק שיש להם גם חצרות שהם ערי פרזי מסביב לעיר המוקפת חומה. ולכאורה יש לסייע לביאור זה שהרי יש גם הרבה פסוקים בס' יהושע (פרק כא) שמופיע "הערים ומגרשיהן", והתם הרי פשוט שהמגרש שייך לעיר ואין לו שם בפני עצמו מאותם המנויים שם. אך

ועל כרחק שבדוקא פירש רש"י כן בפסוק כ"ח דהתם הלשון "וחצריהם" עם מ"ם סופית בלשון זכר, דקאי על האנשים (שגרו שם או שקיבלו את הנחלה), ומשמע לפ"ז שהחצר לא מתייחס לעיר (דא"כ הול"ל "וחצריהן" בנו"ן סופית בלשון נקבה), אלא יש כאן תרי מילי "הערים" "וחצריהם", ומש"ה פירש רש"י שהערים הם המוקפות חומה, והחצרים הם ערי פרוזים, אבל היכא שכתוב "הערים וחצריהן" בנו"ן סופית, דהתם המשמעות היא שהחצרות הן של הערים, א"כ י"ל דהכל הוי חדא מילתא, ואפשר לפ"ז שכל העיר עצמה היא ללא חומה, אלא שיש את "הערים" הגדולות הנמצאות במרכז העיר והיא יותר מוגנת, ויש את "חצריהן" שהם הערים הקטנות שמסביב לה שפתוחות לגמרי. וא"כ נפל פיתא בבירא, ואין ראיה כלל מדברי רש"י הנ"ל.

והגאון ר' יהוסף שווארץ זצ"ל בספרו שו"ת דברי יוסף (ח"ב סי' ב) כתב ש"סתם ערי הארץ כולן ערי מבצר מוקפות חומה היו", ומה שאמר יהושע לאנשיו "אל תתנום לבא אל עריהם" היינו ערי המבצר ע"ש. אך לענ"ד אין זה פשוט הפסוקים, ואיהו גופיה הביא בתחילת תשובתו שם את הפסוק (דברים א, כח. ט, א) "ערים גדולות ובצורות" שתרגם אונקלוס "קרוין רברבן וכריכין", שכל שאין לה חומה נקראת "עיר" אף שהיא גדולה הרבה, וכל שהיא מוקפת חומה נקראת

אין מזה כ"כ הכרע, דשאני מגרש שהוא שדה העיר ממש ללא יישוב בתים, משא"כ החצרים הם ערים ממש. וא"כ עדיין י"ל שהערים המנויות בס' יהושע כוללות גם את המוקפים וגם את החצרים. וכיון שהפסוק לא פירט מי מהם מוקף ומי לא, אנחנו לא נדע האם לירמות היה חומה או לא. אך באמת נראה יותר שערי החצרות היו נקראים על שם העיר הסמוכה להם, וכן משמע בגמ' (מכות י). דהקשתה הגמ' וחברון עיר מקלט היא, והכתיב ויתנו לכלב את חברון וכו', ומשני אמר אב"י פרוודה ע"כ. ופירש"י: כפרים וחצרים הסמוכות לה ונקראות על שמה נתנו לכלב עכ"ל. הרי לן שהכפרים והחצרים הסמוכים לעיר נקראים על שם העיר. וא"כ נראה שכך הוא נמי פשטא דלישנא דקרא "הערים וחצריהן", דערי החצר נכללים בשם העיר הגדולה, וא"כ נמצא שכל המנויים שם הרי הם "הערים" גופא.

אך לאחר העיון נראה דמעיקרא פירכא, שהרי כל הראיה להוכיח שלשון "ערים" הכוונה למוקפות חומה הוא מדברי רש"י שם (יג, כח), וכל המדקדק בדברי רש"י יראה שיש עליו קושיא עצומה מדוע פירש כן דוקא בפסוק כח ולא בפסוק כג, דהתם נמי כתיב "הערים וחצריהן". וכן יקשה על רש"י עה"ת (ויקרא כה, לא) שהביא ראיה ש"חצרים" הכוונה לעיר פתוחה שאין לה חומה מפסוק כח הנ"ל ולא מפסוק כג ע"ש.

שליט"א בשו"ת שמע שלמה (ח"ח או"ח סי' ז דנ"ט), והביא לסייע לפירושם ממדרש תנחומא (פ' כי תשא) ע"ש. ולכן אם מצד פי' הגר"א לבד אין לנו לעשות מעשה ולחייב מצד הדין, אא"כ נמצא שיש לזה מקור נאמן ומוכרח בדברי חז"ל.

ג. והגאון ר' יהוסף שווארץ זצ"ל בספרו שו"ת דברי יוסף הנ"ל (ח"ב סי' ב) כתב להוכיח כדבריו (ש"סתם ערי הארץ כולן ערי מבצר מוקפות חומה היו"), מדברי הירושלמי (מגילה פ"א) דאיתא שם: א"ר יוחנן מגבית ועד אנטיפרס ששים ריבוא עיירות היו והקטנה שבהן היתה בית שמש וכו'. א"ר חנינה קפצה לה ארץ ישראל כל העיירות שמנה יהושע אפילו מאה אינן? רשב"ל אמר מוקפות חומה מנה וכו'. והאריך שם לבאר דמה ששנה התנא במשנה (ערכין לב.) ח' ערים המוקפות חומה שלא נזכרו בס' יהושע, היינו בנוסף לאלו האמורים בס' יהושע. ועוד הוסיף שגם הערים המנויים בס' נחמיה י"א היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון ע"ש שהאריך.

אולם גם מדברי הירושלמי הנ"ל אין לנו הכרח, דאע"ג דרשב"ל אמר "מוקפות חומה מנה", מ"מ בתר הכי מייתי דר' יוסי בר חנינה אמר "הסמוכות לספר מנה". ומייתי קרא דמסייע לר' יוסי בן חנינה ע"ש. אלא שנחלקו האחרונים האם ר' יוסי בר"ח פליג ארשב"ל או לא, דבפי' קרבן

"כרך" אף שהיא קטנה (אפילו שלשה בתים בלבד) ע"ש. וא"כ בודאי שמלשון עיר לא משמע כלל שהכוונה למוקף חומה.

ב. אלא שיש להביא ראיה מדברי הגר"א בפירושו לפסוק (יהושע יח, כח) "ערים ארבע עשרה וחצריהן", שכתב בזה"ל "ערים ארבע עשרה וחצריהן ובפרטן אתה מוצא י"ב, מפני שלא חשב בפרטות אלא ערים המוקפות חומה, ובכללות חשיב כל הערים הגדולות אף שאינן מוקפות חומה, תשמור זו ההנחה בכל גבולי ארץ ישראל" עכ"ל. וא"כ יוצא ברור שהערים שחשבו הכתוב בפרטות הם מוקפות חומה, וא"כ ה"ה לירמות שחשבה הכתוב שם בפרק ט"ו. ואע"ג דמבואר מדברי הגר"א שגם שתי הערים הנוספות היה להן חצר, ושפיר שייך לקרותן "ערים וחצריהן" וכמו שביארנו לעיל, מ"מ מפורש להדיא בדבריו שהעיירות שמנה ופירט הכתוב הן מוקפות חומה. ואע"פ שראיתי למי שנדחק בדבריו ושיבש כוונתו, אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

ומ"מ אין פירושו של הגר"א מוכרח, שכבר העירו האחרונים שרש"י פירש את הפסוקים הנ"ל כפשוטן שיש באמת ארבע עשרה ערים, ודלא כהגר"א שמנה רק י"ב, וכן הוא גם בשאר גדולי המפרשים (מצודת דוד, רד"ק, מלבי"ם) שפירשו כרש"י, וכמו שהאריך בזה הראש"ל הגרש"מ עמאר

רבינוביץ בשערי תורת א"י. וכן הסכים לזה בס' עלי תמר (ירושלמי מגילה שם). א"כ הרי לן שגם מסקנת הירושלמי דלא כרשב"ל, וגם דהכי מוכחי קראי בפשטות.

וראה עוד בס' מעשה חושב (לוריא, ערכין לג): שהקשה על סברת רשב"ל מהגמ' (מכות י.) דחברון היתה עיר מקלט ע"ש. וכן מוכח גם מתשובת הרדב"ז (סי' תרפא) דנקט שחברון אינה מוקפת חומה מימות יהושע מדלא נמנית במשנה בערכין הנ"ל, וכדמוכח נמי מהגמ' במכות הנ"ל ע"ש. הרי להדיא דלא ס"ל כסברת רשב"ל דכל אותן ערים שנמנו בס' יהושע הן מוקפות חומה. וכן יש להוכיח נמי ממה שנסתפקו בגמ' ובפוסקים לגבי טבריה, אף שגם היא כתובה בס' יהושע.

ומה שהוכיחו כמה מאחרוני זמנינו מדברי הרמב"ן (מגילה ב.) שכתב "קבלה בידם וכו'" שהיא מנויה בס' יהושע וכו", אדרבה משם ראיה להיפך, וכמו שכתב בשו"ת שמע שלמה הנ"ל (ח"ח או"ח סי' ז דס"ב), וע"ש שהאריך להוכיח דר' יוסי בר"ח פליג ארשב"ל, ומוכח גם מהירושלמי שם וגם מהבבלי (ב"ב נו. ועוד) כסברת ר' יוסי בר"ח ודלא כרשב"ל ע"ש.

נמצינו למדים שאין לנו מקור מוכרח מהפוסקים או מדברי חז"ל לומר שירמות הנזכרת בס' יהושע היתה ודאי עיר מוקפת חומה באותו זמן.

העדה כתב בביאור ד' ר' יוסי בר"ח "הסמוכים לגבול מנה יהושע, אבל מוקפות חומה טובא הוו". וכתב בס' נרות אהרן (פראג, רמב"ם הל' מגילה דע"ג) דמשמע מזה דלא פליג ר' יוסי בר"ח על עיקר דברי רשב"ל, אלא דמוסיף לומר דאפילו מוקפות לא מנאן כולן אלא העומדות על הספר. וכן כתבו עוד אחרונים.

אך אינו מוכרח דאפשר שכוונת ר' יוסי בר"ח דאותן שהיו על הגבול לא היו מוקפות חומה, רק דמודה שהיו ערים אחרות רבים שהיו מוקפות חומה. ואין להקשות דאדרבה בגבול יש יותר צורך בהיקף חומה, דכבר כתבו התוס' (ב"ב נו.) שאין הכוונה לגבול א"י אלא לגבול כל שבט ושבט. וראה עוד בס' יפה עינים (ב"ב שם) שכתב דרשב"ל ור' יוסי בר"ח לא פליגי, ושניהם אמת, דהמוקפות חשיב אף שאינה על הגבול, ואותן שהן על הגבול חשיב אף שאינן מוקפות ע"ש. ונמצא שגם לפי דבריו אין הכרח דמה שמנה יהושע זה מוקף חומה.

וכן נראה בפשטות שאי אפשר לומר שכל העיירות שמנה יהושע הן מוקפות חומה, דהא בירושלמי שם מייתי סיוע לר' יוסי בר"ח מהפוסקים דכתיב (יהושע יט, לג-לה) ויהי גבולם מחלף וכו', ושם כתוב "וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת", ונראה דהוכחת הירושלמי היא דמזה משמע שכל הערים המנויים עד כאן אינן מוקפות חומה. וכן פירש הגר"ז

ענף ב

האם יש הוכחות מדעיות ששרידי החומה שמצאו בתל ירמות היא חומה שהקיפה את העיר בזמן יהושע בן נון

א. הנה בספר תורת ירמות (פ"ג) האריך להוכיח שע"פ דיני התורה יש להחזיק באופן ודאי את החומה שאנו רואים כיום להחשיבה כחומת העיר ירמות שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון. ושם (עמ' כג) כתב שטענותיו בנושא זה נכתבים בשער בת רבים "כדי שכל מי שחושב שיש לו טענה לפרוך את הראיות האלו, שיבוא ויטען, ותרבה הדעת ותרבה האמת".

ולענ"ד יש לפרוך את ראיותיו, ולהוכיח דעכ"פ מידי ספק לא יצאנו.

ולצורך כך אביא ציטוט מהמחקר שפרסמה רשות העתיקות ומובא בקונטרס "תל ירמות" שחיבר הרה"ג שלמה לינצ'נר שליט"א (עמ' 10 והלאה) וז"ל "ראשית ההתיישבות בתל ירמות וסביבתה היתה בתקופת הברונזה הקדומה 2 ושיאה היתה בתקופת הברונזה הקדומה 3 שהם כ 3000 עד 2350 שנים לפנה"ס, שהם סביבות השנים 760 עד 1410 שנים לבריאת העולם. לדבריהם אז היתה ירמות עיר גדולה, בנויה ומבוצרת. שרידי עיר זו נחשפו בעיר התחתונה, והם מהווים כיום דוגמא ייחודית לערים גדולות מתקופה זו. בסוף התקופה גיטש היישוב בעיר התחתונה ללא הרס וחורבן, ומאוחר יותר חזר היישוב

להתקיים באקרופוליס (העיר העליונה) ובשטחים המקיפים את תל ירמות, אך לא בעיר התחתונה עצמה. בתקופת הברונזה התיכונה שהיא כ 1550–2000 שנים לפנה"ס והיינו כ 1760–2210 שנים לבריאת העולם, ככל הנראה לא התקיים ישוב בעיר 'ירמות'. בתקופת הברונזה המאוחרת שהיא כ 1200–1550 שנים לפנה"ס והיינו כ 2210–2560 שנים לבריאת העולם התקיימה באיזור התיישבות חקלאית ללא עיר מסודרת. בהמשך השנים לאחר מכן המשיך היישוב להתקיים בצורה רציפה בצורות שונות, לעיתים עיר מסודרת ולעיתים יישוב כפרי".

ובקונטרס הנ"ל (עמ' 11) הוסיף ע"ז כמה ידיעות חשובות וז"ל "הרב יהודה לנדי (היסטוריון מומחה לחקר ארץ ישראל המקראית) הוסיף לנו מידע חשוב על חקר העיר ירמות, להלן הסבריו בקצרה: בשלב הראשון של החפירות משנת 1980 (תש"מ לפ"ק) ואילך, נערכו חפירות ארכיאולוגיות רק בעיר התחתית. בין השנים 1992–2006 (תשנ"ב – תשס"ו לפ"ק) נערכו שמונה עונות חפירה, ואז נבדקו גם שטחים שעל פסגת התל (הידוע בשם ה'אקרופוליס'). בפסגת התל נחפר חתך בכדי לגלות את השכבות הארכיאולוגיות המצויות שם ולשייך אותם לתקופות מוכרות. התגלו שם שבע שכבות, השכבה התחתונה (שהיא הקדומה ביותר) שמעט מאוד ממנה שרדה, מתוארכת לברונזה הקדומה, כלומר אותה תקופה של הממצאים

שומם במשך כאלף שנים, עד שהתיישבו בו מחדש, ושוב היה בו ישוב רציף במשך מאות שנים. והרי ידוע שבני ישראל נכנסו לארץ ישראל בשנת ב' אלפים תפ"ט לבריאת העולם (עי' סדר הדורות שנה זו), ומשנה זו ואילך החלו כיבושי יהושע במשך שבע שנים (שהרי בשבע שנים נכבשה הארץ כידוע), נמצא שלפי המחקר הארכיאולוגי העיר ירמות המבוצרת נעזבה כאלף שנים לפני זמנו של יהושע בן נון, ולכאורה בזמנו של יהושע בן נון היתה העיר שוממת או שהיה בה לכל היותר ישוב חלקי מפורז ללא חומה. אמנם כיון שבמקרא מבואר שהיתה עיר כזו, אפשר לבאר את הסתירה בשלושה אופנים: א' העיר התקיימה כיישוב כפרי ללא חומה (והחומות שנמצאו הם מהתקופה המוקדמת יותר), ולפי זה לא היתה זו עיר מוקפת חומה מימות יהושע בן נון" וכו'. ושם הביא עוד שני אופנים שלפיהם יש טעויות בחישוב השנים של הארכיאולוגים ואז יצא שהחומה הקיימת היא מימות יהושע בן נון ולא אלף שנים קודם.

ושם (עמ' 16) סיכם בזה"ל "מעשה יש לומר שגם אחרי כל המחקר הארכיאולוגי באזור, עדיין אנו בספק האם היתה עיר מוקפת חומה בזמן יהושע בן נון במקום זה, או שעיר זו כבר פסקה מלהתקיים זמן רב לפני יהושע בן נון. בשאלה זו מתחבטים הארכיאולוגים וההיסטוריונים, בדברים ששמענו מד"ר יובל ברוך וכן בשיחה שערכנו עם מר

שנתגלו בעיר התחתית. בשכבה שמעליה התגלו חרסים מהברונזה התיכונה ומהברונזה המאוחרת. שלושת השכבות שמעל לשכבה המדוברת משתייכות לתקופת הברזל¹, כלומר התקופה של התנחלות בני ישראל. לאור ממצאים אלו ניתן לקבוע שהעיר המזוהה עם ירמות היתה מיושבת בעת שהגיעו בני ישראל לארץ, כלומר בימות יהושע בן נון. לאחר מכן נוסד בירמות יישוב ישראלי (דבר המלמד על חורבן העיר כנראה על ידי יהושע). אין מידע לגבי קיומה של חומה לעיר בתקופת ההתנחלות. (המידע על פי האנציקלופדיה החדשה לחפירות ארכיאולוגיות בא"י חלק ה' עמ' 1797).

ושם (עמ' 14) "לפי המחקר הארכיאולוגי, תל ירמות היתה מיושבת עד כאלף שנה לפני ימות יהושע בן נון, והיו אז לעיר חומות בצורות מאד. והנה זה פלא, העיר נעזבה לחלוטין ובמשך אלף שנים לא היה שם ישוב, אלא שהוא חזר והתחדש מעט לפני ימות יהושע, ולא ידוע אם היתה לעיר חומה או לא, וזו העיר שנקראת בספר יהושע ירמות".

ושם (עמ' 15) כתב "מסיכום הממצאים של המחקר הארכיאולוגי כפי שפרסמה רשות העתיקות עולה שהעיר תל ירמות יושבה באלף שנים הראשונות לבריאת העולם, והיתה מיושבת ברציפות עד בערך 1500 שנים לבריאת העולם, לאחר מכן היישוב היה

מבצר האקרופוליס שלהם בתוך העיר הגדולה. ואם כן מעתה נמצא שהדיורים שדרו ישראל באקרופוליס של ירמות בימי יהושע בן נון, הרי הם נחשבים ממילא לדיורים בירמות עצמה, ודלא כמו שהבין הרב לינצ'נר שלא דרו ישראל בירמות בימי יהושע בן נון, אלא אדרבה ואדרבה דרו בה גם דרו" עכ"ל. וכן המשיך לתמוה על דבריו וז"ל "ודבריו סותרים מינה וביה, דלאחר שהגיע למסקנה שהחומה של המקום שנקרא היום בשם תל ירמות היא בודאי קודמת לימי יהושע בן נון (וכמו שהוכיח שם בהרחבה בתחילת דבריו שבמאמר ההוא), אם כן בודאי שגם האקרופוליס היה מוקף בימי יהושע בן נון, שהרי הוא חלק מגוף השטח הגדול שנקרא תל ירמות, וממילא כל מה שהמקיף את כל העיר הגדולה, מקיף הוא גם את המבצר שנמצא בתוכה, דבכלל מאתים מנה, ועל כן מזה נראה שהרב שליט"א טעם לחשוב שהאקרופוליס היא עיר אחרת" עכ"ל. וכפל ושנה ושילש דברים אלו גם בהמשך ספרו (עמודים לט, סג).

ואחנהמ"ד העיר עליו שלא כדת, שהרי כל המעיין במאמרו של הרב לינצ'נר הנ"ל יראה להדיא שהבין שהמיקום של האקרופוליס הוא העיר העליונה בפסגת התל, וכמו שכתב כן להדיא כמה פעמים, וא"כ מה שאמר לו החוקר הרב לנדי שהעיר המקראית הנקראת 'ירמות' שהתקיימה בזמן יהושע, היתה רק היכן שנמצא כיום האתר שנקרא 'אקרופוליס', רצונו לומר

שחר פוני (אדריכל מינהל פיקוח ברשות העתיקות), הם טענו שלדעתם אכן העיר התקיימה כעיר מוקפת חומה בזמן יהושע בן נון. ואילו בשיחה שערכנו עם הרב יהודה לנדי שהינו היסטוריון מפורסם לארץ ישראל המקראית, הוא שלל את קיום הביצורים הגדולים בזמן יהושע, ולדבריו העיר המקראית הנקראת 'ירמות' שהתקיימה בזמן יהושע, היתה רק היכן שנמצא כיום האתר שנקרא 'אקרופוליס', ולא ברור אם עיר זו היתה מוקפת חומה או לא. ובשיחה שערכנו עם הרב דניאל משה לוי הוא נקט שללא ספק העיר ירמות היתה מוקפת חומה בימות יהושע בן נון". [ע"כ ציטוט מהקונטרס הנ"ל].

ב. ובספר תורת ירמות (עמ' כג) העיר על דברי הרב שלמה לינצ'נר הנ"ל "שטעה בדבר פשוט אע"פ שהוא נפקא מינה חמורה לנידון דידן", דמה שהביא מדברי הרב לנדי שאמר לו שבימי יהושע בן נון היה יישוב ישראל רק בשטח הנקרא 'אקרופוליס', "וטעה הרב לינצ'נר שליט"א להבין שהאקרופוליס הוא מקום אחר מחוץ לתל ירמות, ומחמת טעות זו יצא לחשוב שהרב לנדי בא לחלוק ולומר שלא היה יישוב בירמות בזמן יהושע בן נון, אבל טעות זו היא טעות בדבר פשוט, משום שהמילה 'אקרופוליס' היא בסך הכל תרגום ללע"ז של המילה 'מבצר', דאקרופוליס הוא מבצר שנמצא בתוככי העיר הגדולה, והוא חלק ממנה ממש, וגם בירמות עשו כן, שבנו את

מידע לגבי קיומה של חומה בתקופת ההתנחלות, והלא החומה שנבנתה הרבה קודם לכן עודנה קיימת עד עצם היום הזה" עכ"ל. וע"פ האמור לק"מ. ולפלא שלא נחת להבין את הנתונים הפשוטים הללו, והעיר על הרב שלמה לינצ'נר הנ"ל שכאילו טעה בדבר פשוט. ונהפוך הוא.

ג. נמצינו למדים שע"פ הנתונים של המחקר הארכיאולוגי החומה שאנו רואים היא חומה שהיתה קיימת כ-1000 שנה לפני כניסת ישראל לארץ בכיבוש יהושע, דהיינו עוד לפני אברהם אבינו, ואז באמת נוכל להוכיח שהיתה חומה גמורה שהקיפה את כל העיר, שאם יש שער לחומה בודאי שבזמן שנבנתה היתה חומה שהקיפה את העיר. אבל בכל התקופה הארוכה הזו במשך כ-1000 שנה יתכן מאוד שהיא נחרבה ונשארו ממנה רק שרידים, ובזמן כיבוש יהושע לא היה כלל חומה שהקיפה את העיר. אין שום הוכחה במחקר הארכיאולוגי שמעיד שהחומה שאנו רואים היתה קיימת בשלימותה (להקיף את כל העיר) בזמן יהושע בן נון! ואדרבה יש מחקרים שטוענים שבדאי העיר הקדומה נחרבה ולא היתה מבוצרת בזמן כיבוש יהושע בן נון. וגם לאותם חוקרים שסבורים שכן היתה, זה רק השערה בעלמא ולא ע"פ הוכחה מדעית. כדי לומר שהחומה הקיפה בודאי את העיר בזמן כיבוש יהושע היה צריך להוכיח מדעית שהיא נבנתה כמה שנים סמוך לכיבוש, אבל

שרק העיר העליונה היתה נקראת 'ירמות' בזמן יהושע ולא העיר התחתונה, ולגבי העיר העליונה "לא ברור אם עיר זו היתה מוקפת חומה או לא", שהרי לא מצאו שם חומה. ולכן אף שמצאו שרידי חומה בעיר התחתונה, והיא היתה קדומה הרבה לזמן כיבוש יהושע, מ"מ אין לנו הוכחות שבזמן יהושע בן נון היא היתה קיימת בשלימותה להקיף את כל השטח של העיר (גם את העיר העליונה), דאפשר שהחומה נחרבה עוד לפני הכיבוש ונשאר ממנה רק שרידים כפי שאנו רואים היום.

וזהו שכתב שם הרב לינצ'נר להדיא דלפי המחקר הארכיאולוגי, העיר הזאת חזרה והתחדשה מעט לפני ימות יהושע, "ולא ידוע אם היתה לעיר חומה או לא". וכן כתב עוד "העיר ירמות המבוצרת נעזבה כאלף שנים לפני זמנו של יהושע בן נון, ולכאורה בזמנו של יהושע בן נון היתה העיר שוממת או שהיה בה לכל היותר ישוב חלקי מפורז ללא חומה". וכך הביא במפורש בתחילת דבריו מהאנציקלופדיה החדשה לחפירות ארכיאולוגיות בא"י ש"אין מידע לגבי קיומה של חומה לעיר בתקופת ההתנחלות. ולכן כתב שלפי דברי החוקר הרב לנדי לא ברור אם לעיר ירמות עצמה היתה חומה.

ובזה יש להעיר גם על הרב תורת ירמות שם (עמ' לח) שכתב להעיר על האמור באנציקלופדיה הנ"ל, וז"ל "אמר המעתיק, צריך עיון מה שכתב שאין

חומה גמורה מסביב לכל העיר, "דאין בעולם שוטה שבונה שער כניסה בחומה, אלמלא שבנה שם תחילה חומה (היבנה אדם שער לחומה, וחומה אין לו?)¹ עכ"ל, אין זה הוכחה לנידוננו, דודאי שכאשר בנו את החומה היתה חומה גמורה שמקיפה עיר שלימה, אלא שאפשר שנחרבה לפני הכיבוש של יהושע וכפי שרואים במחקר הנ"ל.

ולכן יש להעיר גם על מה שכתב שם (עמ' מא) וז"ל "והנה בנידון דידן הלא אין טעם לעשות חומה זו במקום זה מלבד זמן כניסת בני ישראל לארץ, שהרי אח"כ בשום זמן לא היה טעם לחומה זו" וכו', הנה לאור האמור יש לסתור טענה זו בפשיטות, דאע"ג שנקבל הוכחה זו לומר שהחומה לא נבנתה לאחר הכיבוש, מ"מ הרי לפי הארכיאולוגים היא נבנתה כ-1000 שנה לפני כן, ובתוך הזמן הזה עד הכיבוש יתכן מאוד שנחרבה ונשאר ממנה רק שרידים. ולכן מעתה אין צורך לבאר ולסתור את כל מה שהאריך בס' תורת ירמות שם להוכיח ע"פ דיני התורה שהסימנים והחזקה הוי הכרעה גמורה. וד"ל.

ולכן יש להעיר גם מה שכתב שם (עמ' נא אות ד) בזה"ל "לאחר שכבר הובאה עדות הרה"ג שלמה לינצ'נר שליט"א מפי שלשה מומחים 'יראי שמים', ששלושתם אומרים פה אחד דהכא הוי גם ודאי ירמות, וגם ודאי מוקף חומה מימות יהושע בן נון, אם כן מעתה פשוט וברור שע"פ דין

כיון שלפי הארכיאולוגים יוצא שהחומה נבנתה כ-1000 שנה לפני כיבוש יהושע, שוב אין לנו שום הוכחה שבזמן הכיבוש היא היתה שלימה בהיקף כל העיר.¹

ולכן יוצא מהמחקר הנ"ל שאין שום הסכמה בין החוקרים המומחים לומר שהחומה הזו שאנו רואים היתה מקיפה את כל העיר בזמן יהושע בן נון. וכיון שכתב הרב תורת ירמות (עמודים כג, סג) שכל מי שאינו מומחה אינו רשאי להביע דעתו נגד המומחים, לכן אין לנו אלא דברי המומחים שמודים שאין להם ידיעה ברורה בענין זה, ולכן מי שאינו מומחה אינו יכול לטעון שחומה זו ודאי הקיפה את העיר בימי יהושע בן נון.

ד. ולכן מה שטען בס' תורת ירמות (עמ' כב) שבודאי החומה הזו היא מימות יהושע בן נון, אכן כן הוא לדעת כל החוקרים, אבל אין שום מחקר שהוכיח שבזמן יהושע בן נון החומה היתה מקיפה את כל העיר וכנ"ל. ולכן מה שטען שם (וכן בעמ' נב) שהשער של החומה מוכיח שהיה

¹ דבר נוסף אנו למדים מהמחקר הנ"ל שהחוקרים בעצמם חלוקים האם העיר ירמות היתה בכל החלל מהעיר התחתונה עד העיר העליונה (ואז החומה שאנו רואים יתכן שהיתה החומה של העיר ירמות), או שהעיר ירמות היתה רק בעיר העליונה לבד, ואז אין לנו שום ידיעה כלל על חומה המיוחדת לעיר העליונה.

ירמות לק"מ, שהרי החוקרים בעצמם מסופקים בדבר אם יש הוכחה שבזמן כיבוש יהושע היתה העיר מוקפת חומה או לא וכמשנ"ת לעיל. ובודאי שאין לנו לסמוך על אותם חוקרים שאומרים שכן היתה חומה שמקיפה את העיר בזמן הכיבוש, כיון שאין שום הוכחות חותכות לדבר זה, וכנ"ל.

ה. ועפ"ז דעת לנבון נקל, שאין לבוא לטעון בנידונו מכת דברי הבית יוסף (סי' תרפח ס"ד) שכתב לגבי הדין של כרך שהוא ספק מוקף חומה מימות יהושע בן נון, שיש לקרוא את המגילה יומיים, וז"ל "והעולם שנוהגים לקרות בי"ד ובט"ו בכל העיירות המוקפות מן הסתם, נראה שסוברים שכיון שאנו רואין אותה שהיא מוקפת באה לכלל ספק אם היא מוקפת מימות יהושע, והיא בכלל מה שכתב הרמב"ם (מגילה פ"א ה"א) עיר שהיא ספק קורין בה בשני הימים ובליליהם אבל אין מברכין עליה אלא בארבעה עשר הואיל והוא זמן קריאה לרוב העולם" עכ"ל, דשאני התם שאנו רואים עיר שהיא "מוקפת" ממש מכל צדדיה, אבל מה שאנו רואים היום בתל ירמות זה רק שרידי חומה, שיתכן אף שנחרבה החומה השלימה עוד לפני כיבוש יהושע בן נון, בזה ודאי לא מיירי הבית יוסף. והוא פשוט. [וזה מלבד מה שיש לטעון דלא דמי לניד"ד שהכרך חרב ואין בו דיורים, דבכה"ג אין לחייב את הסמוך לו גם אם היה הכרך מוקף חומה ודאי מימות יהושע וכדלהלן (ענפים ג, ד)].

תוה"ק הכי אית לן למינקט, ותול"מ" עכ"ל. הרי שלאור האמור אין זה נכון, ושגה בזה בהבנת דברי המומחים. ותול"מ.

ולכן יש להעיר גם על דבריו שם (עמ' נב) שהביא תשובת הגר"מ שטרנבוך שליט"א שכתב שהחומה היא "השערה ארכיאולוגית", והעיר עליו בזה"ל "וצ"ע כי כל מי שבא לשם רואה שהיא קיימת ממש, ואין זה השערה ואי אפשר להכחיש המוחש" עכ"ל. ובמחכ"ת גם בזה העיר שלא כדת, וכוונת הגר"מ שטרנבוך שליט"א היא לקיומה של "היקף" החומה, וכמו שמתבאר להדיא מתשובתו שהובאה שם שכתב בזה"ל "שהלא אין נראה שם לעינים חומה כפשוטו בגובה המקפת את כל העיר, רק גילו בחפירות שיירי כותל עבה במקום אחד, ובסמוך לו גילו כמה מקומות שרידי אבנים בקרקע או שאר ממצאים כיוצא בזה, והארכיאולוגים משערים על סמך כמה סברות שכל השרידים הללו מצטרפים כאחד והם שרידים של חומת העיר" וכו' עכ"ל. הרי להדיא שכל טענת הגר"מ שטרנבוך שליט"א היתה שאין לנו הוכחה על מציאות של חומה ש"מקפת" את העיר, ומה איכפת לן שיש שרידי חומה, וכי שרידי חומה הופכים את העיר למוקפת חומה. וראה עוד בתשובתו שנדפסה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ח סי' לו) שכתב "ובפרט שלדברי הארכיאולוגים היא חומה שחרבה קודם כיבוש יהושע" ע"ש. ולכן כל מה שהקשה עליו הרב תורת

ועדיין לא נחפר כל השטח, הרי זה רק השערות בעלמא, ואף החוקרים בעצמם לא אומרים כן, ואף מסופקים אם בכלל היה מוקף חומה בימות יהושע בן נון.

ומה שכתב עוד (עמ' עב) לחדש ששיפוע ההר בצדדי החומה נחשב היקף חומה, וקודמת היא לימי יהושע בן נון ע"ש, במחכ"ת דברים אלו הם דברי תימה ופליאה עצומה, חדא דודאי אין כאן שום הגנה של חומה, דכל נער יכול לעלות לשיפוע ההר (ותמוה מה שדימה זה לימה של טבריה), ועוד דלגבי שיפוע ההר בודאי אין שום הוכחה שנשאר מימות יהושע בן נון, דאפשר שנעשה כן במשך אלפי השנים כידוע. ומאוד נפלאטי על הרהמ"ח שקובע מציאות ללא שום ביסוס.

ולפמשנ"ת עד כה ברור הדבר שאי אפשר להחשיב את העיר ירמות למקום שודאי היה מוקף חומה מימות יהושע בן נון, ואינו אלא ספק.

ולכן גם אם יגורו אנשים בתוך העיר ירמות, דינם כדין הערים המסופקות אם היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, והלכה בזה כמ"ש הרמב"ם (מגילה פ"א הי"א) שיש לקרוא בשני הימים ולברך רק ב"ד, וכמו שפסק השו"ע (או"ח סי' תרפח ס"ד) וז"ל: כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו, קורין ב"ד ובט"ו ובלילה, ולא יברך כי אם ב"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם.

ועפ"ז יש להעיר על מש"כ בס' תורת ירמות (עמ' נה) וז"ל "ובאמת שעצם ההחלטה שהחליט הגאון ר' יצחק ברנדסדורפר שליט"א שאולי יש לצדד שאפילו אינו בגדר ספק, מלבד זאת שאין שום סיבה לומר שאינו בגדר ספק, עוד זהו נגד שיטתו המפורשת של מרן הבית יוסף שכל בית ישראל נשען עליו, שנקט דכל מקום שיש לו חומה קיימת הרי הוא בכלל הספק, גם אם לא ידוע להדיא שהיא נבנתה בימי יהושע בן נון. ואיך אפשר לפסוק אחרת ממרן רבינו יוסף קארו בעל השלחן ערוך, ובפרט בענין שכל הפוסקים מודים בו למרן, ואף אחד לא נחלק עליו בזה מעולם" עכ"ל. ובמחכ"ת לא דק, דמרן הבית יוסף מיירי בחומה שכעת אנו רואים שהיא מקפת את כל העיר, ולא בשרידי חומה כבניד"ד וכמשנ"ת.

ומאוד יש להפליא על מש"כ בס' תורת ירמות שם (עמ' סט) וז"ל "אפילו אם לא ידענו שירמות מוקפת חומה, ואפילו אם לא ידענו בתל זה שהוא ירמות, אף על פי כן יש לקרוא בו את המגילה בט"ו בודאי הגמור, שהרי חומה מקפתו עד עצם היום הזה, והיא מן החומות שנבנו קודם לימי יהושע בן נון" עכ"ל. והוא פלא, היכן ראה שהחומה "מקפתו" עד עצם היום הזה, והרי איננו רואים רק שרידי חומה בשער הכניסה, ורוב רובה של החומה שהיתה מקפתו לא נראית כלל כיום. ומה שיש אנשים שמשערים השערות שכנראה החומה נמצאת בתוך האדמה

ענף ג

האם כרך שאינו מיושב בדיורים יכול לחייב את המקומות הסמוכים לו

הנה נידון זה הוא צד נוסף שיש להסתפק בו בנידון דידן, דאף אם היה הוכחה שירמות היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, ואף אם היה הוכחה ששרידי החומה שאנו רואים כיום הן הן שרידי החומה שהיתה מקיפה את העיר מימות יהושע בן נון (מה שאין כן וכנ"ל), אכתי יש לנו לדון האם כיום יש לחייב את המקומות הסמוכים למקום זה כדין סמוך לכרך, והספק בזה הוא משום שכעת העיר הזו חרבה מאדם ולא מתקיים בה ישוב יהודי, אשר על כן יש לדון מה הדין סמוך ונראה לעיר זו שחרבה.

א. איתא בגמ' (מגילה ב:) "כרך וכל הסמוך לו נידון ככרך". ומבואר שם דילפינן לה מיתורא דקרא "מדינה ומדינה ועיר ועיר". ולא נתבאר בגמ' מה טעם דין זה. וגם לא נתבאר מה הדין היכא שנחרב הכרך האם נשאר דין סמוך.

ויש להקדים את דברי הראשונים במה שביארו טעם הדין. דהרשב"א (מגילה ג:) כתב וז"ל "וטעמא דכל הסמוך והנראה אליו נמי משום דכיון דמיגנו ומיכסו בכרך הסמוך מימות יהושע, דכל שהוא סמוך ונראה לכרך בשעת מלחמה מתאספין ובאין אל ערי המבצר, והילכך הרי הן כאנשי הכרך

ממש והרי הן כמוקפין חומה מימות יהושע". וכ"כ הריטב"א (שם ב:) "כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו וכו', דכיון דמגנו בתוך העיר בשעת צרה ומשתתפי לכל מילי כדידהו חשיבי לענין מקרא מגילה".

ופשוט וברור הוא שאין כוונת הראשונים ז"ל לומר דבעינן שבפועל צריך שהסמוך ישתמש בכרך בשעת מלחמה, דהא בשעת התקנה של חז"ל רוב הכרכים בא"י לא היו מוקפות חומה כלל [ונמטעם זה תיקנו דמה שקובע הוא מה שהיה מוקף מימות יהושע בן נון כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל, כמבואר בירושלמי (ריש מגילה)], וא"כ נמצא שבשעת התקנה הסמוך לא היה צריך לכרך בשעת מלחמה, כיון שהכרך גופיה לא היה לו חומה, אלא כוונת הראשונים ז"ל שכן הוא גדר התקנה שכיון שבזמן שהיו הכרכים מוקפים היה להם חשיבות בכך שהיו מוגנים בשעת מלחמה, ואז גם הסמוך והנראה להם היו צריכים להתאסף לתוך הכרך, לכן אף השתא שאין הכרך מוקף מ"מ יש לו חשיבות כאילו שהוא מוקף כעת כיון שהיה מוקף מימות יהושע בן נון, ואף הסמוך והנראה עימו דינו כהכרך.

וכן ביאר בס' ציץ הקדש (שפירא, ח"א סי' נג אות ד) דאף שלפי טעם התקנה מדובר על אופן של השתתפות בני הסמוך עם בני הכרך מ"מ "אחר שתיקנו תו לא פלוג ובכל גוונא דסמוך ונראה דינו ככרך".

הסמוך לו, א"כ היה לו לומר רק "כל הסמוך לכרך נידון ככרך". ותיירץ שבא ללמדנו "דהא דסמוך ונראה קורין בט"ו, היינו דוקא כאשר הכרך בצביונו ובקומתו ומדרגתו, דהקריאה שלו בט"ו, אז הוא דסמוך ונראה גרירי בתריה, אבל אם הכרך איתרע ביה מילתא ונתרוקן מישראל, דליכא קריאה התם, אז גם הכפרים דקיימי בהדיה יוצאים בגרעון, והו"ל ככפרים דעלמא" עכ"ל ע"ש. וכ"ה גם בדברי הגרמ"ג כהניו זצ"ל (אב"ד חסלוויץ), נדפסו דבריו בקובץ תורה מציון (תרמ"ז, ח"א סי' טז די"ח ע"ג), ובקובץ אורייתא (י"א עמ' קעג). וכ"כ גם בדברי הגר"ח גריינימן בס' חידושים וביאורים (מגילה ב:): ע"ש. וראה עוד בשו"ת ברית הלוי (מחפור, ח"א סי' פה) שכתב לדייק כן מלשון הרמב"ם (מגילה פ"א) ע"ש. ומבואר שחז"ל השמיעו לנו דין זה בעצם הלשון "כרך וכל הסמוך לו נידון ככרך".

וכן מבואר גם בדברי הגאון ר' משה ישראל ז"ל בשו"ת משאת משה (או"ח ח"ב סי' ג) שכתב לדון לגבי העיר "נא אמו"ן שהיא אלכסנדריא של מצרים, אמאי קורין בה את המגילה בי"ד, הרי "תוכה וחוצה לה מקרבי אהדדי תוך מיל וכו', כי נמי אין זו אלכסנדריא העיר הקדומה אלא חוצה לה, מ"מ לא פקע שמה הראשון, ואכתי אלכסנדריא שמה, דכל דסמיכא לה בגבולותיה וקרובה בדין הכרך גופיה חשיבא לנהוג ברואין זה את זה מנהגא דמתא גופא". וכתב לבאר

ואמנם אף דלא בעינן שהסמוך יצטרך לכרך בפועל בשעת מלחמה, מ"מ נראה דלא מסתבר שכוונת חז"ל היתה להחיל דין סמוך ונראה על המקומות הסמוכים לכרך גם באופן שלא יהיה בכרך שום ישוב יהודי, כגון שהכרך שמם או שגרים בו רק גויים, דכיון שהראשונים תלו את דין הסמוך במה שהוא נטפל לכרך וחשבינן ליה כאילו מוקף בפועל, מסתבר דעכ"פ בעינן שהכרך יהא בנוי עם דיורים יהודיים שקורין בט"ו, ואז אמרינן שגם הסמוך לו דינו כמוהו לקרות בט"ו. וזהו שכתב הרשב"א "הילכך הרי הן כאנשי הכרך ממש", וגם הריטב"א כתב "ומשתתפי לכל מילי כדידהו חשיבי", וחזינן דעכ"פ בעינן שיהיו בכרך אנשים יהודים שמתחייבים בקריאה בט"ו, הלא"ה לא דמי כלל לגדר התקנה². וכן הוכיח הגרצ"פ פראנק זצ"ל בס' מקראי קודש (פורים סו"ס כג) ע"ש.

ב. וכן מתבאר מדברי הרב חיד"א בברכ"י (סי' תרפח סק"ח) שעמד על דקדוק לשון חז"ל "כרך וכל הסמוך לו נידון ככרך", דקשה למה הקדים דין ה"כרך" גופיה שהרי פשיטא שכרך קורא בט"ו, וכל החידוש הוא רק על

² ועי' במשנ"ב (סי' תרפח בשער הציון ס"ק ה) שהביא מדברי הר"ן והריטב"א שכל דין סמוך ונראה הוא דווקא באופן שהכפר משתתף עם העיר בענייניו, ושכן משמע גם במאירי ע"ש. ולכן אף אי נימא דלא בעינן שיהיה כן בפועל מ"מ בעינן שיהיו אנשים בכרך שיתחייבו לקרוא בט"ו ואז אמרינן דכולהו כחדא חשיבי.

בזה"ל "והאי קושיא והאי פירוקא אשר חזה, הנה כתובה בספר אסיפת חכמים, משם הגאון מהר"א שפירא" ע"כ.

הרי לן דפשיטא ליה להגאון משאת משה הא מילתא דהיכא דחרב הכרך אי אפשר להחיל חיוב על הסמוך לו, ולא חידש כן מכח הקושיא הנ"ל, אלא דפשיטא ליה הכי מכח פשטות הטעם של חיוב הסמוך שהוא מחמת הכרך וכנ"ל, "ובהבטל הסיבה בטל המסובב". ולכן אף שהאחרונים תירצו הקושיא הנ"ל בכמה אופנים מ"מ איהו לא חידש כן מכח קושיא, אלא דגם בלא הקושיא ס"ל הכי ודו"ק.

והבט וראה עוד בדברי הגאון ר' יהודה שמואל אשכנזי זצ"ל בסדור בית עובד (דף קעא), דלאחר שכתב שם (אות ז) שדין כרך דקורין בו בט"ו, הוא דוקא בזמן שאותו הכרך מיושב מישראל שדרים בו לפחות עשרה מישראל, הוסיף וכתב שם (אות ח) בזה"ל "כפרים הסמוכים והנראים עם אותו כרך המוקף שאין בו דיירי ישראל או שאין בו עשרה דיירי ישראל, פשיטא דאין קורין אלא בי"ד כיון דאותו כרך עצמו נידון כעיר כמ"ש לעיל. וכ"כ הרב משאת משה בפשיטות (ח"ב סי' ג). וכן עיקר, ודלא כהרב חיד"א שם שצידד בזה בתחילה" עכ"ל. והו"ד בהסכמה במשנ"ב בביה"ל ובכה"ח (סי' תרפח סקי"ג).

ג. וכן מתבאר גם לפי הטעמים של האחרונים בטעם חיוב הסמוך לכרך,

הענין ע"פ מאי דאמרינן במגילה (ה:): דחזקיה קרי בטבריה בי"ד וט"ו משום דמספקא ליה אי טבריה נחשבת מוקפת חומה. והביא קושיא בשם גאון אחד שהקשה דלמה לי לספוקי בה כיון דבהדיא אמרינן התם לענין קריבה עד כמה, ומהדרינן כמחמתן לטבריה, דהיינו מיל, ובהדיא אמרינן התם דחמת מוקפת מימות יהושע היא, וא"כ בלא"ה הו"ל לחזקיה למיקרי בט"ו דוקא, דאף את"ל שטבריה אינה מוקפת חומה מימות יהושע מ"מ תיפוק ליה שהיא סמוכה לחמת ונידונת ככרך.

וכתב לתרץ וז"ל "ואשר אני אחזה דאעיקרא קושיא ליתא, דנהי דחמת עיר מבצר היא מימות יהושע, מיהו מי גילה לו דבחמת שכחי בה קהל ועדה דקרו בט"ו עד שיחויב מזה דטבריה תהא נגדרת אחריה להיות כמוה, אימור דבזמן חזקיה לא מייבתא ולא איתדר לעדת ישראל משגלו ישראל ואיבדור איבדורי, והיינו דמספקא ליה לחזקיה בטבריה גופא ולא סמך נפשיה אמטול חמת הקרובה אליו, כיון דאעיקרא אין קורין בה בט"ו כי היכי דתהוי כל הקרב נידון כמוה, דכולא מילתא משום יקרא דכרך מטו בה, אשר סביבותיהו נתנו בתוכה, ובהבטל הסיבה בטל המסובב עכ"ל. ועפ"ז כתב לפשוט את ספיקו לגבי העיר נא אמון שאין נותנים לה דין סמוך כיון שהכרך גופיה חרב ואין רבים מבני ישראל בוקעין בו ולא דיירין בגויה עכ"ד. והו"ד גם בדברי הרב חיד"א בברכי יוסף (סי' תרפח הנ"ל), והוסיף עלה

למעשה לגבי מושב ספסופה שממוך לגוש חלב, וטעמו ונימוקו לפי סברת האחרונים הנ"ל ע"ש.

וכן מצאתי בס' ציץ הקדש (שפירא, ח"א סי' נג אות ד) שהביא תשובת הגאון ר' שמואל סלאנט זצ"ל שפסק כן הלכה למעשה לגבי העיר לוד, וזה לשונו: "אמר לי הרב הגאון הגדול רבי שמואל סלאנט זצ"ל על דבר הישוב שנתחדש עתה בלוד ששאלו כיצד יתנהגו בקריאת המגילה, ואמר על פי ידיעה מס' הרב ר' יוסף שווארץ ז"ל שכמה פעמים נחרבו שם המקומות ולוד הנבנה מחדש אינה לוד הישנה, לפ"ז לפמש"כ הטורי אבן (מגילה ג: בד"ה תנא) וכו' שאם יהיו הנראים והסמוכים שרגילים תמיד להיות אנשים של זו בזו ושל זו בזו להיות מחולקים בתקנתם, מיחזי מילי דרבנן כחוכא, דביום זה שהללו קורין ועושים משתה ושמחה יהיו לאלו חול, לפ"ז אם אין שם ישוב בכרך לא שייך טעם דחוכא ואינם נגררים כלל" עכ"ל. הרי מבואר כדכתיבנא. וחזינן שהגאון ר' שמואל סלאנט זצ"ל עשה מעשה ע"פ סברא זו.

אלא שהרהמ"ח (שם) הקשה עליו מדברי הירושלמי (לפי מה שביאר הגר"א) דחזינן שגם הסמוך לכרך שחרב קורין בט"ו. אבל לפי מה שיתבאר להלן יש ליישב בכמה אופנים. ושור"ר בתשובת הגר"י שילוני שליט"א שנדפסה בקובץ מקבציאל (כט, עמ' רח, רט) שהעיר עליו בזה.

דהנה הגאון מח"ס שאגת אריה בספרו טורי אבן עמ"ס מגילה (שם ג: ד"ה תנא) כתב טעם אחר וז"ל "ונראה לי דהיינו טעמא דבמגילה אע"ג דיושבת בנחל או בראש ההר הואיל ואינו רחוק מיל נידון כמותה דהואיל וקרובה בתוך מיל, אין ישיבתה בנחל ובראש ההר מונעתה מלהיות רגילין תמיד אנשים של זו בזו ושל זו בזו כל היום, דאי אפשר דזו תקיים מצות פורים ב"ד וזו בט"ו דנראית כעיר אחת חלוקים במנהגים אלו מאלו, ומיחזי מילי דרבנן כחוכא שהללו קורין ועושין משתה ושמחה ושאר מצות היום, ולאלו יום זה כשאר כל ימות החול". וכיו"ב כתב הגאון חת"ס בתשובה (או"ח סי' קצג) "דהתם הטעם משום שבתחילת תקנת אנשי כנסת הגדולה היו בני י"ד מותרים בהספד ותענית ביום ט"ו וכן בהיפוך, עד שבאו בימי בית שני שכתבו מגילת תענית ואסרו של זה בזה (תענית יח:), מ"מ בתחילה היו מותרים בהספד ותענית של זה בזה, ואילו היו הסמוכים ונראים למוקפים מספידים ומתענים ואלו שמחים או בהיפוך, נמצא היו כאבל בין החתנים וכחתן בין האבלים, על כן השוו שיהיו כל סביבותיהם שוים עמהם" עכ"ל.

ולפ"ז נמי נראה פשוט שכל החיוב של הסמוך הוא רק באופן שיש דיורים בכרך שמתחייבים לקרוא בט"ו. אבל אם הכרך חרב אין סיבה לחייב את הסמוך לו. וכן הוא בתשובת הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן (ח"ב סי' סג) שהורה כן בפשיטות הלכה

שונות, דאמנם הרב חיד"א והרב שדה יהושע הנ"ל פירשו שהוא בלשון תמיהה דכיון שבו אין קורין, בחוצה לו קורין?, ולפ"ז יוצא שאין דין סמוך לכרך שחרב. אבל מדברי הריטב"א (ב.) מבואר שהבין הלשון באופן אחר, בו אין קורין? הרי בחוצה לו קורין. וא"כ יוצא לפ"ז דפשיטא ליה להירושלמי דקורין בסמוך בט"ו, ורק הנידון לגבי "בו". וכך מבואר גם בדברי הרשב"א (ב:) דגרס בירושלמי "חוצה לו קורין, בו אין קורין?", ופירש שהוא בלשון תמיהה. ויוצא נמי לפ"ז דפשיטא ליה להירושלמי דקורין בסמוך בט"ו, ורק הנידון לגבי "בו". וזה שלא כדברי האחרונים הנ"ל. וכבר העירו בזה בשו"ת עמודי אש (אייזנשטיין, סו"ס ו) ובחזו"א (או"ח סו"ס קנד). וא"כ לכאורה חזינן שהדין של סמוך לכרך הוא חיוב מצד עצמו גם בלא קשר לחיובו של הכרך.

אולם מעיון בלשונות הראשונים ז"ל יתבאר לן גדר הדין בזה, דכך כתב הרשב"א שם בביאור הירושלמי וז"ל "ונ"ל פירוש חוצה לו קורין מחמת הכרך כר' יהושע בן לוי דאמר כל הסמוך והנראה עמו נדון ככרך, והלכך כיון דמעיקרו נתחייב הסמוך לכרך לקרות בט"ו משום דמיגנו בתוך הכרך, אף עכשו שנחרב הכרך, הסמוך לו והנראה עמו שלא נחרבו ולא נשתנו במילתייהו קיימי וקורין בט"ו כדינן הראשון, ומשו"ה קא מתמה חוצה לו שלא נתחייבו אלא מחמת סמיכות הכרך קורין בט"ו ובו שהוא היה עיקר

ד. אחר הדברים האלה נייתי וניחזי סוגיית הירושלמי (ריש מגילה) שדנו שם לגבי כרך שחרב והסמוך לו, והכי איתא שם: "חרב הכרך ונעשה של גויים, איתא חמי, בו אינן קורין ובחוצה לו קורין". ויש בזה כמה גירסאות וכמה פירושים.

והרב חיד"א בברכ"י (סי' תרפח הנ"ל) הביא דברי הירושלמי הללו, וגרס "איתא חמי, בו אין קורין ובחוצה לו קורין", וביאר שהספק של הירושלמי אם נחרב הכרך איך לדון את הכפרים הסמוכים חוצה לו. וכתב בביאור הירושלמי בזה"ל "ופשיט דכיון דהכרך של עכו"ם אין לדון הכפרים בתורת כרך, והיינו דאמר, איתא חמי בו אין קורין ובחוצה לו קורין, בתמיהא, דמאיכא תיתי דחוצה לו קרו. וכן פירש הרב שדה יהושע". וע"ש שכתב דליכא למימר דהמילים "בחוצה לו קורין" הוא בניחותא, דלשון הירושלמי "איתא חמי" הכוונה בלשון תמיהה כמו שהביא שם מכמה מקומות. וכן פירש קרבן העדה שם. נמצא לפ"ז שגם למסקנת הירושלמי אין דין סמוך לכרך שחרב.

אולם הרמב"ן (מגילה ב.) הביא דברי הירושלמי הללו גרס "בחוצה לארץ קורין", ולשיטתו הירושלמי לא מיירי כלל בדין סמוך רק בדין הכרך עצמו. אך הרשב"א ועוד ראשונים דחו גירסא זו וגרסו "בחוצה לו קורין", דקאי על הסמוך לכרך. אלא שגם לגירסא זו יש כמה גירסאות והבנות

לקרות בט"ו משום דמיגנו בתוך הכרך".

ולפ"ז צ"ל שמה שדקדקו האחרונים (כנ"ל אות ב) בלשון חז"ל "כרך וכל הסמוך לו", מתקיים עכ"פ באופן זה דבעינן שהסמוך יהיה קיים בעוד שהכרך בנוי, הלא"ה אין לו דין סמוך. וכ"כ בס' כרך של ירושלים (כהן, ר"ס יח) ע"ש ודו"ק.

ה. ואכן יעוין בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רצה) שדן לגבי קרית צאנו בירושלים, בשנת תשכ"ו, שירושלים העתיקה היתה בידי עכו"ם, האם יש לחייב את הסמוך שנבנה אח"כ לקרוא בט"ו, וכתב וז"ל "ויש להסתפק דגם אם נימא דלא בטל דין סמוך ונראה בחרב הכרך, מ"מ אולי זה דייקא בהסמוך ונראה שנבנה כשהיה הכרך, דכיון דתיכף נתפס ונגרר אחריו שוב לא בטיל מיניה אף בחרב הכרך ולא נתבטל דינו, משא"כ באלו שנבנו אחר שחרב הכרך ובאנו לומר שיחול עליו דין סמוך ונראה, אולי לא מהני אז לכו"ע דתיכף גריר אחר רובא דעלמא וכו', ומכל שכן לגירסת הרמב"ן בריש מגילה ושאר ראשונים דהירושלמי לא קאי כלל להכי, בודאי י"ל דבכה"ג ס"ל דפשיטא דליכא דין סמוך ונראה ודו"ק" עכ"ל. הרי שכתב חילוק זה מסברא גם לשיטת המפרשים בירושלמי שהסמוך לכרך שחרב חייב בט"ו. ויש לסייע לזה מלשונות הרשב"א והריטב"א דלעיל שכתבו כן להדיא. ואם היה

אין קורין? עכ"ל. הרי שפירש להדיא שכל חיובו של הסמוך הוא מחמת חיובו הראשון שחל עליו טרם שנחרב הכרך, ולכן אף שנחרב הכרך ושוב לא היה צריך להיות דין סמוך, מ"מ כיון שכבר נתחייב מעיקרא וכעת הוא לא נחרב ולא נשתנה "במילתייהו קיימי וקורין בט"ו כדינן הראשון". וכעין זה נמי הלשון בדברי הריטב"א (ב.) וז"ל "בו אין קורין בחוצה לו קורין, כלומר דדינן קודם שחרב היה שקורין בו וחוצה לו בט"ו מדר' יהושע בן לוי דאמר כרך וכל הסמוך לו וכו', ועכשיו שחרב תוכו וחוצה לו קיים כיון דחוצה לו קורין כתחילה שהרי נתחייב ולא נשתנה, אף תוכו קורין כבתחילה שלא יהא הטפל חמור מן העיקר, והיינו דמתמה וכי תעלה על דעת שחוצה לו שעיקר חיובו היה מחמת הכרך קורין בט"ו ובו אין קורין" עכ"ל.

וא"כ מבואר בפשטות מלשונות הרשב"א והריטב"א שאם לא היה הסמוך מתחייב מעיקרא בעוד הכרך קיים, לא היה מתקיים בו דין סמוך לאחר שנחרב הכרך, כיון שכל חיובו מיתלי תלי בחיוב הכרך, וכמו הסברא הפשוטה וכנ"ל, ורק מחמת שכבר חל עליו החיוב תחילה לכן נשאר דינו אף לאחר חורבן הכרך. והראשונים אזלי לשיטתייהו שטעם החיוב של סמוך לכרך הוא משום "דכל שהוא סמוך ונראה לכרך בשעת מלחמה מתאספין ובאין אל ערי המבצר". וזהו נמי שכתב הרשב"א בדין הסמוך לכרב שחרב "דמעיקרו נתחייב הסמוך לכרך

וכן הוא גם בתשובת הגר"י ברכה שליט"א בשו"ת ברכת יהודה (ח"ו או"ח סי' לג אות ה) לגבי מה שטענו ששכונת רמות נמצאת בתוך מיל לשכונת "נמי סמואל" שנמצא שם קבר שמואל הנביא דמוכח בחז"ל שנקבר בעיר מוקפת חומה ע"ש.

וכן הוא גם בתשובת הגר"י שילוני שליט"א שנדפסה בקובץ מקבציאל (כט, עמ' רז) שלאחר שהביא דברי הרשב"א והריטב"א הנ"ל כתב בזה"ל "מבואר להדיא דכל מאי דפשיטא לירושלמי דחוצה לו קוראין אף שנחבר הכרך ונעשה של גויים מפני שכבר נתחייבו חוצה לו לקרות מתחילה קודם שחבר הכרך, ושוב לא אישתינו וקיימו במילתייהו, אבל אם נבא להסמך את העיר לכרך בשעה שחבר הכרך לאו מילתא פשיטא היא, ואם אין דין הכרך עצמו לקרות ה"נ אין דין הסמוך ונראה לקרות" עכ"ל. וה"ו כמבואר.⁴

גם הגאון ר' שלמה ידידיה זעפראני שליט"א בס' עטרת שלמה (סי' קיב אות ד) לאחר שהביא דברי הרשב"א והריטב"א הנ"ל, כתב בזה"ל "מ"מ לכל הפירושים לא אמרו שבסמוך

רואה דבריהם היה כותב כן בהחלטיות ולא רק כמסתפק.³

וכן הבין בפשיטות הגר"מ מאזוז זצ"ל בתשובתו (משנת תשס"ו) לגבי העיר אשקלון החדשה שנבנתה בסמוך לעיר העתיקה (החריבה), שלאחר שהביא דעת הפוסקים הסוברים שהסמוך לכרך שחבר קוראים בי"ד, הוסיף וכתב בזה"ל "וגם לדעת החולקים, היינו דוקא כשהיה הכרך והסמוך לו בתקופה אחת והיתה להם ישיבה אחת בעולם וכמ"ש הריטב"א בריש מגילה וז"ל כיון שחוצה לו קורין כתחילה "שהרי נתחייב ולא נשתנה" אף תוכו וכו', ועוד כתב שם טעם דהסמוך דינו ככרך לפי שבשעת מלחמה נכנסים להחבא בכרך ע"ש. משא"כ בנ"ד דאשקלון החדשה נבנתה אחר חורבנה של אשקלון הישנה ומעולם לא נתחייבה מדין סמוך וכו' עכ"ל. והובא בס' מגילה במוקפות חומה (זולדן, עמ' 375).

³ נראה שהדברי יציב לא ראה כלל דברי הרשב"א הללו, ותשובתו נכתבה בשנת תשכ"ו, שאז עדיין לא יצאו לאור דברי הרשב"א כפי שהם לפנינו (עי' בכל המהדורות הקודמות של הרשב"א), ומה דאיתא בתשובת הדברי יציב במש"כ "ושאר ראשונים" ומופיע ע"ז בסוגריים "עין רשב"א שם ב' ע"ב ד"ה אלא קרא, ובריטב"א שם ע"א ד"ה כרכים" ע"ש, אינו אלא מראה מקום שצינו עורכי הספר, אבל הרב דברי יציב גופיה לא ראה דברי הרשב"א שם, וכוונתו היתה לשאר ראשונים שדיברו בזה והסכימו לדברי הרמב"ן, כמבואר בר"ן ובמאירי ודו"ק.

⁴ וביאר שם טעמא דמילתא וז"ל "דכיון דכבר היה נחשב כעיר אחת עם הכרך וחשיב כמוקף, אף שענה חרב הכרך לא פקע מיניה שם מוקף, דאכתי חשיב כעיר המוקף, והוי כנחבר חצי העיר דהחצי הנותר במלתא קאי. אבל אם כבר חרב הכרך ואח"כ הסמיכו לו עיר, אין נידון כעיר אחת דלא מיקרי סמוך דליכא כרך" עכ"ל. ודפח"ח.

הרי שבדברי הגר"א מבואר שטעם החיוב בסמוך הוא לא משום הטעם שכבר נתחייב מתחילה אלא משום שהסמוך אינו מושפע מביטול קדושת החומה. ומזה הוכיח שהגר"א הבין שהחיוב של הסמוך הוא חיוב עצמי שמתחייב בט"ו מצד עצם סמיכותו לכרך גם אם הכרך גופיה חרב כעת ומעולם לא היה הסמוך בישיבה אחת עם הכרך. עכת"ד.

וכד נעיין בה טובא, נראה שאכן הגר"א מפרש אחרת מהרשב"א, אבל אין להוציא מדבריו שום נפק"מ לניד"ד, דהנה החזו"א (סי' קנד) כתב לבאר דברי הריטב"א בהבנת הירושלמי (דמתחילה פירש שהספק הוא לענין כרכין שבחוץ לארץ), וביאר וז"ל "דמבעי ליה בנעשה הכרך כולו של עכו"ם, ישראל הנכנס לשם אם קורא בט"ו, כיון דלענין בתי ערי חומה פקע מיניה דין מוקף בנעשה של עכו"ם לענין מקרא מגילה מהו, ופשיט דלענין מקרא מגילה אין הפסד במה שיושביו עכו"ם, שהרי דין מוקף חומה לענין מקרא מגילה הוא אפילו בחוצה לארץ, שאין שם דין בתי ערי חומה ויושביו עכו"ם, ה"נ בארץ ישראל אע"פ שיושביו עכו"ם דינו כמוקף לענין מקרא מגילה" עכ"ל.

מבואר לפ"ז שבאמת ישיבת עכו"ם אינה מפסידה כלל את חשיבות הכרך, אפילו כולו עכו"ם. ולכן ממילא לפ"ז יצא שתמיד יש לחייב גם את הסמוך לו, גם באופן שנבנה לאחר שנעשה

לכרך שנחרב קוראים בט"ו אלא היכא שהסמוך היה קיים בשעת בנינו של הכרך (כצ"ל) וכבר נתחייב בקריאה בט"ו, ושאין בכח חורבנו של הכרך להפקיע מהסמוך לו את חיוב הקריאה בט"ו שכבר חל עליו בהיות הכרך בנוי, אך בני"ד שהסמוך נבנה זמן רב לאחר חורבנו של הכרך אין מה שיחיל את חיוב הקריאה על הסמוך" עכ"ל. ועפ"ז פסק לנידוננו ממש שאין העיר ירמות החריבה יכול להחיל דין סמוך על השכונות שנבנו בסמוך לה לאחר שנחרבה.

ו. אלא שראיתי להרה"ג דוד קהלת שליט"א בספרו החשוב חומת בית שמש (עמ' 263) דשדי נרגא בחילוק זה, ולכן מסיק שאין לחלק בזה, וכל שנבנו בתים סמוך לעיר המוקפת אפילו שכבר חריבה הרי זה מחייב את הסמוך. ונדחק לפרש כוונת לשונות הראשונים הנ"ל שלא כפי הפשט הפשוט. וראה עוד במאמרו שנדפס בס' תחומין (מה, תשפ"ה).

והנה מה שהכריחו לשנות מהפשט הפשוט, הוא מחמת כמה קושיות והכרחים כמבואר בדבריו שם, ויש לדחותן וכתבתי במק"א. ואכמ"ל.

אך אחד מהכרחיו שם צריכים יישוב, שהוכיח כדבריו מדברי הגר"א (סי' תרפח) בביאור דברי הירושלמי שכתב בזה"ל "אם בחוץ לכרך קורין דהא שם לא מחמת חומה וכו', וא"כ אף שבטל החומה קורין, כ"ש בתוכה".

שמתחילה שלאחר שהביא דברי הריטב"א הנ"ל, נראה שהבין שההיתר של הסמוך לאחר שחרב הכרך, הוא משום שעיקר קדושת הסמוך היא מחמת שהיה סמוך לכרך בעודו מיושב, וכיון שכבר חל עליו דין סמוך מתחילה נשאר במעלתו אף לאחר שחרב הכרך, ומשו"ה דימה דין זה להיתר של בן פקועה לאחר שנשחטו רוב סימנים, דלא איכפת לן אם נעשה אח"כ פסול בהמשך השחיטה באם.

אלא דלבתר הכי (שם דע"ז ע"ג)

קשיא ליה "כיון דעיקר החילוק דבסמוך קורין משום דבו לא נעשה השינוי, א"כ בכרך עצמו שבו נעשה השינוי כמו דמועיל השינוי שבגופו להפקיע מהות עצמיית של הכרך כמו כן יועיל להפקיע מעלת סמוך לכרך". ולכן מכח קושיא זו הוכרח לבאר שדין סמוך הוא חיוב מצד עצם קירבתו לכרך ללא קשר לחיוב הכרך גופיה, ולכן לא איכפת לן בשינוי שעבר על הכרך, דאין שינוי זה משפיע כלל על הסמוך⁵. ועפ"ז מסיק שאין ללמוד מזה

הכרך של עכו"ם, כיון שאין ישיבת העכו"ם מפסידה את חשיבות הכרך, וה"ז נחשב שהסמוך בנוי בזמן שהכרך בחשיבותו. אבל בכרך שחרב מאדם לגמרי ואין בו יישוב כלל אפילו לא של עכו"ם, בזה י"ל שבטלה חשיבותו [וכמו שמבואר בהמשך דברי החזו"א שם שנסתפק בזה, וראה עוד להלן (ענף ד)], וא"כ גם לפי הגר"א בכה"ג אין לחייב את הסמוך אא"כ נבנה בזמן שהכרך היה בנוי ומיושב ולא לאחר חרבנו.

ומדברי הרשב"א מבואר דלא מצד פקיעת קדושת החומה אתי עלה בירושלמי, דבזה פשיטא ליה שאין כאן בעיה כלל גבי קריאת המגילה וכמ"ש בחידושי (ב.), והחורבן של ישיבת העכו"ם כאן היא מצד עצם חשיבות הכרך, שנתבטל חשיבותו מחמת ישיבת העכו"ם (ולא מצד קדושת החומה). ואתי שפיר לפ"ז לשון הרשב"א.

אשר על כן בכרך ששםם לגמרי מאדם לכו"ע בטל חשיבותו, וצריכים אנו לטעם הרשב"א כדי לחייב את הסמוך, ואין סתירה לזה מדברי הגר"א. [ויש עוד לתרץ הקושיא באופן אחר. וזה מלבד מה שהיה אפשר לומר שהגר"א לא ראה דברי הרשב"א (שיצאו רק בשנים האחרונות), ואנו אין לנו אלא דברי הראשונים כידוע. אבל אין צריך לזה וכמשנ"ל].

ז. ויעוין בדברי הגרא"צ פרומר בשו"ת שיח השדה שם (דע"ז ע"ב)

⁵ וז"ל "דאף דהירושלמי נקט מתחילה בדכרך שנעשה של גויים יבו אין קורין, היינו דווקא בשינוי בדבר שהווייתו היה סיבה למעלת כרך, דהיינו חרב ונעשה של גויים דעיקר מעלת כרך משום קדושת ישראל, ואם נולד שינוי בזה זה גורם שלילת הקדושה, משא"כ מעלת סמוך לכרך דאין צריך שום סיבה אחרת רק היותו סמוך הוא לבדו גורם הקדושה, א"כ אף שנעשה בו שינוי שחרב ודאי לא חשיב שינוי כלל כיון דבאיכות הסמיכות לא נעשה שינוי שהוא הוא עיקר הסיבה לקדושתו" עכ"ל.

היתר לבן פקועה הנ"ל שאינו דומה לדין סמוך ע"ש.

אך נראה שלא ראה דברי הרשב"א הנ"ל (שלא היו בזמנו), ואם היה רואה דבריו לא היה חוזר בו מפירושו הראשון, והיה מתרץ כפי המתבאר בפשטות מדברי הרשב"א שאמנם השינוי שנעשה בכרך מפיקע גם את מעלת הסמוך, אך מ"מ כיון שכבר חל עליו החיוב מעיקרא מחמת קדושת הכרך טרם שנחרב, שוב לא פקע חיובו אח"כ גם לאחר שנחרב הכרך.⁶

⁶ ובאמת שיש להקשות על פירושו של הרב שיח השדה הנ"ל דאם איתא שהסמוך הוא חיוב עצמי מצד הסמיכות לכרך ללא קשר לחיוב הכרך, איך מוכיח הירושלמי מדין הסמוך לדיון הכרך, הרי י"ל שדוקא הסמוך נשאר בחיובו כיון שהשינוי שקרה לכרך (שנחרב) לא משפיע כלל על הסמוך. אלא שהרב שיח השדה אזיל לשיטתיה במה שפירש שם (דע"ז ע"ב) לחדש שבכרך יש גם את המעלה של סמוך, וז"ל "וביאתי דכוונת הירושלמי בק"ו זה, דכיון דק"י"ל דהסמוך לכרך הרי הוא ככרך, אי"כ כל כרך יש לו ב' מעלות, א' מחמת היותו בעצמו כרך, הב' מחמת היותו סמוך לכרך, דכל חלק ממנו סמוך לקצתו וכו', וא"כ כמו דבסמוך לכרך אמרת קורין אי"כ הרי גם גוף הכרך יש לו מעלת הסמוך, וא"כ אף דמחמת היותו בעצמו כרך אין קורין, מ"מ צריך לקרות מפאת היותו ג"כ סמוך לכרך, ק"ו מסמוך דעלמא" עכ"ל ע"ש. אולם לענ"ד הוא תמוה, דודאי בכרך גופיה קורין בט"ו מדין כרך ולא מדין סמוך, וכיון שלשיטתו לא אמרינן שימשך החיוב מכח מה שהיה קודם, מהיכי תיתי לחייב את הכרך מדין סמוך.

ולכן כיון שאין לנו שום הכרח לשבש לשון הרשב"א, ואין מקרא יוצא מידי פשוט, ממילא בהגלות נגלות דברי הרשב"א י"ל שבטלה דעתם של כל האחרונים שלא ראו את דבריו, כמו שהורונו רבותינו בכגון דא שיש לכוף דעתינו למה שמפורש בדברי הראשונים, וכמ"ש הגאון רבי עקיבא איגר בתשובה (מהדו"ק סימן קב בד"ה ומה שרוצה) וז"ל "ומה לנו לתקוע נגד הראשונים כדי ליישב האחרונים, אדרבא עלינו לבטל דעתנו מפני דעת הראשונים". וכן הגאון חתם סופר בתשובה (או"ח סי' טו ד"ה והרבנים) כתב בזה"ל "ודעת כל אחרונים בטלים נגד צפורנן של ראשונים". והגה"ק מהרש"א אלפאנדארי זצ"ל בשו"ת הסבא קדישא (ח"א סי' כז עמ' קטז) כתב בזה"ל "ובהגלות לנו דברי הראשונים הדבר ברור דדברי רבני האחרונים דס"ל דהוי דרבנן לא יעמדו מנגד, ואפילו בסוג ספק אינו נכנס" וכו' עכ"ל. וע"ע לו שם (עמ' קכח). ואכמ"ל בזה.

ח. עוד ראיתי לידידנו הדגול והנעלה הגאון הגדול סוע"ה ר' עובדיה יוסף שליט"א (בן הגאון ר' יעקב זצ"ל) שהאריך טובא בסוגיא זו, ובתוך הדברים הזכיר ג"כ מדברי הרב מאוזו והרב זעפראני הנ"ל שכתבו חילוק זה ע"פ דקדוק לשונות הראשונים הנ"ל, וכתב לדחות חילוק זה מכמה טעמים. ולענ"ד שיש להשיב גם על דבריו כדרכה של תורה, ואכמ"ל.

בדברינו שם. וא"כ מדברי הרשב"א והריטב"א למדנו דעכ"פ היכא שהסמוך היה עוד בזמן שהכרך היה מיושב נשאר דינו על כנו גם לאחר שנחרב הכרך, אבל בלא זה נשאר הדין כפי ההבנה הפשוטה שאין שום ערך למקום הסמוך כאשר הכרך חרב, ולכן לא דמי כלל להיחא כללא שכתבו המהרשד"ם ושאר אחרונים.

ט. לאור כל האמור נמצינו למדים, שבנידון דידן שרמת בית שמש נבנתה בסמוך לירמות רק לאחר שירמות נחרבה ואין בה דיורים יהודים, אין כאן דין "סמוך לכרך", ואין אנו צריכים להתלות בסברת האחרונים דס"ל דלעולם הסמוך קורא בי"ד לאחר שחרב הכרך, גם באופן שהיו הכרך והסמוך לו קיימים בישיבה אחת ואח"כ נחרב הכרך, דודאי קשה לסמוך על דעת האחרונים הללו נגד מה שמפורש בדברי הרשב"א והריטב"א בהבנת דברי הירושלמי הנ"ל, וכמו שהעירו בשו"ת עמודי אש (אייזנישטיין, סו"ס ו) ובחזו"א (או"ח סו"ס קנד). אבל טעם דידן הוא היתר מרווח וכמשנ"ת.

ועפ"ז יש להעיר על תשובתו של הגר"מ ברנדסדורפר שליט"א (אב"ד היכל הוראה) שלאחר שכתב דיש להחמיר עכ"פ כדין הספיקות לקרות יומיים, הוסיף בזה"ל "ואל תשיבני דמטעם אחר אין לקרות אלא בי"ד ואין צריך לחוש ולקרוא בט"ו, דאף שגבעת ירמות החדשה סמוכה לכרך

אך כאן אתייחס רק לטענה אחת שכתב שאפילו אם הרשב"א התכוין לחילוק זה, אין לפסוק כן להלכה כיון שי"ל ששאר הראשונים לא מודים לו בזה, וכמו שכתב בשו"ת מהרשד"ם (חחו"מ סימן סא) בשם מה"ר אליהו מזרחי זצ"ל שכאשר אנו רואים א' מן הפוסקים שמביא דין משונה שלא הביאווהו הפוסקים אמרינן דמסתמא לא סבירא להו הכי. וכ"כ עוד אחרונים. ועפ"ז סיים "וכן כאן לא שמענו ולא ראינו כן בכל הראשונים והאחרונים שהצריכו תנאי זה שיוקדם הכרך לסמוך וידורו בתוכו ורק אז נידון לסמוך".

אולם כל הרואה יראה שהחילוק שיוצא ע"פ דברי הרשב"א והריטב"א אינו משונה כלל ועיקר, שהרי לולא דבריהם היינו פוסקים הלכה שהסמוך לכרך שנחרב התבטל לגמרי חשיבותו וצריכים לקרוא בי"ד כדעת המשאת משה וכמו שפסקו הרב חיד"א בברכ"י והמשנ"ב בביה"ל, ויש לבאר כן בטעמא דמילתא שדין סמוך לכרך אינו דין ב"מקום" הפיזי של הכרך, אלא דין בכרך מיושב דוקא ע"י יהודים, וכמו שהבאנו לעיל (אותיות א - ג) מדברי הראשונים והאחרונים בבאיור טעם חיוב הסמוך לכרך ע"ש. עוד הבאנו שם מדברי הרב חיד"א בברכ"י (סק"ח) שהבין כן בפשיטות גם בלשון חז"ל "כרך וכל הסמוך לו נידון ככרך", דהיינו דוקא כאשר הכרך בצביונו ובקומתו ומדרגתו ע"ש. וכן הבינו בפשיטות הרבה אחרונים כמוכא

דכיון שכבר חל החיוב על הסמוך לא פקע בחרבן הכרך ע"ש⁷. וכבר שלחתי לו מכתב להעירו בזה בדבר אמת, ונדחק טובא בביאור לשון הרשב"א, ואכמ"ל.

ענף ד

האם הנכנס בפורים לכרך שאינו מיושב מתחייב לקרוא בט"ו

א. ועוד נראה שאף בכרך גופיה שחרב לגמרי ואין בו כלל דיורין של ישראל, לא ברור שאם יהיה שם ישראל הוא יצטרך לקרוא יומיים, דלאו מילתא דפשיטא היא כלל, דאע"ג שהחיד"א בברכ"י (סק"ח) כתב לצדד שחייב גם באופן זה וז"ל "ולא עוד אלא לפי זה כרך של עכו"ם שאין בו ישראל כלל, ישראל הנכנס לכרך זה בפורים קורא בט"ו", וכן הובא במשנ"ב בביה"ל (ס"ב ד"ה או שסמוכין), מ"מ הגאון ר' יהודה שמואל אשכנזי זצ"ל בסדור בית עובד (דף קעא אות ז) כתב בזה"ל "כרך המוקף

ירמות העתיקה, סוף סוף הרי כרך ירמות העתיקה עתה היא שממה ונתבטל ממנה שם כרך. אולם זה אינו שהרי כתב בחזו"א (סי' קנד) דגם כרך שחרב מיושב ישראל או שחרב לגמרי, מ"מ כפר הסמוך לו קורין גם בט"ו, והוכיח כן מדברי הריטב"א בביאור הירושלמי עכ"ל. והוסיף שכן מפורש גם בדברי הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בס' שונה הלכות (סי' תרפח ס"ח) שכתב כן להלכה בשם החזו"א. וממילא כשהיא סמוכה לספק מוקפת יקראו בה בי"ד ובט"ו עכת"ד. אך לאור האמור יש להעיר על דבריו, דלא נחת לחילוק הפשוט שיש כאן, דשאני בניד"ד שהסמוך נבנה בסמוך לכרך לאחר שחרב, ולא דמי לדברי החזו"א והראשונים הנ"ל.

וכן יש להעיר הרבה בענין זה על מש"כ ידידי הרה"ג יוסף חיים כהן שליט"א, מח"ס תורת ירמות, דחזר וכתב כמה פעמים בספרו כאילו הסמך של המתירים בנוי על סברת המשאת משה הנ"ל, וזה אינו כמשנ"ת.

ולכן יש להעיר גם מה שכתב שם (עמ' קטז) להוכיח מהא דמצינו שבזמן שירושלים העתיקה היתה תחת כיבוש ולא גר בירושלים שום יהודי, אפ"ה הסכמת הרבנים היתה דיש להמשיך לקרוא בסמוכותיה בט"ו, דלא דמי להכא, דהתם חל דין סמוך עוד קודם הכיבוש ולכן לא בטל, משא"כ בנידון דידן. וכן ביאר ענין זה בשו"ת דברי אפרים אליעזר (יאלעס, או"ח סי' קכ)

⁷ ועוד דהתם לא מדין סמוך אתו עלה אלא מדין חיבור רצף של בתים דהוי המשך של העיר ממש, וכמ"ש בשו"ת בני ציון (שפירא), ח"ג סי' מב). וראה עוד שם (עמ' קיז) בתשובת בנו שחזק ענין זה. וע"ע לו שם (עמ' קיח) מש"כ לחלק בין אי"י לחו"ל. וראה עוד בשו"ת היכל יצחק (הרצוג, או"ח סי' סה אות ז) שבירושלים אין אפשרות להפקיע את קדושת החומה. והירושלמי לא קאי על ירושלים. ואכמ"ל עוד בזה.

אולם הרי מצינו בדברי הגר"א (סי' תרפח) שהביא את הירושלמי ושנראה לפ"ז שאף "בו" קורין בט"ו, והוסיף בזה"ל "ולכאורה מזה ראיה לפי' תוס' דבשל כרכין א"צ עשרה בטלנים, דזה היתה הבעיא שנעשה של עובדי גילולים. אבל י"ל דה"ל שרובה עובדי גילולים דבטלה קדושת החומה וכו'. ואפשר לפרש הירושלמי דהוא לשון פשיטות בו אינן קורין אבל בחוצה לו קורין מדלא נקט להיפך בחוצה לו קודם" עכ"ל. והנה מלבד מה דחזינן שלפירוש האחרון של הגר"א בלשון הירושלמי אז הדין הוא ש"בו" אינן קורין, זאת ועוד מבואר שאף לפי פירוש הרשב"א והריטב"א שגם בו קורין, י"ל דמיירי בעיר ש"רובה" עכו"ם, אבל מוכרח שיהיו בה גם ישראל שדרים וכמו שטען הרב בית עובד הנ"ל. ואף שהחזו"א כתב כן רק לשיטת הרמב"ן, מ"מ י"ל כן גם לשיטת הרשב"א והריטב"א. ועי' בשו"ת ברית הלוי (מחפוד, ח"א סי' פה עמ' שכט ד"ה ובאמת) ודו"ק.

ב. ויעוין עוד בדברי הגאון רבי יוסף שווארץ צ"ל בשו"ת דברי יוסף (סי' ב די"ז) שכתב דהא דדרשינן (מגילה ג:) אשר לוא חומה אף שאין לו עכשיו, היינו "דוקא אם נשארה העיר ההיא על תילה, שנמצאים בה בתים וחצרות ובנינים כמקדם, כי אם חומותיה נחרבו ונהרסו, אבל עצם העיר במציאות הראשונה ונקראת בשמה הראשון, אז אין משגיחים מה

מימות יהושע דקורין בו בט"ו, היינו דוקא בזמן שאותו הכרך מיושב מישראל דישאל דרים בו, אז הוא דישאל הדרים בו קורין בו בט"ו, וכן בן עיר הנמצא בו אז ואין דעתו לחזור לעירו בזמן הקריאה קורא שם עמהם בט"ו, אבל אם נחרב הכרך ויצאו ישראל ממנו ואין דרין בו אלא גויים אין לו דין כרך, ואם ישראל עובר באותו כרך בעת ההיא קורא בו ב"ד, דכרך שאין שם ישראל נדון כעיר וכו'. וכן מוכח מדברי השו"ע והפוסקים שכתבו אע"פ שאין בו עשרה בטלנים, דמוכח דשיהיו בה עשרה בטלנים לא בעינן אבל שיהיו ישראל דרים בה מיהא בעינן וכו', ומדברי הפוסקים והשו"ע שכתבו בכרך המוקף אע"פ שאין בו עשרה בטלנים קורין בט"ו מוכח נמי דאף אם דרים בה ישראל כל שאינה עשרה ישראל אלא פחות מעשרה קורין ב"ד, דאי גם אלו קורין בט"ו מאי איריא שאין שם עשרה בטלנים" עכ"ל. והו"ד בהסכמה בכה"ח (סי' תרפח סקי"ב).

והחזו"א (סו"ס קנד) הביא דברי המשנ"ב בביה"ל הנ"ל, וכתב עלה דאמנם הברכ"י לא החליט זה, ודעתו נוטה דהנכנס קורא ב"ד, אבל כל דברי הברכ"י נכתבו בזמן שלא היה בידו לא הרמב"ן ולא הריטב"א, אבל כשזכינו לדבריהם אין מקום למש"כ הברכ"י" עכ"ל. וכוונתו דמפורש בדברי הריטב"א דלמסקנת הירושלמי קורין גם "בו" בכרך שחרב, שלא יהא הטפל חמור מהעיקר. וכ"ה גם לפי' הרשב"א.

כולם שווים דגרסי ונעשה של עכו"ם, ומשמע דעצם הכרך עדיין קיים, ומשמע דאם גם עצם הכרך אינו קיים יותר ונעשה שדה בור, לא בו ולא בסמוכין קוראים בט"ו עכ"ד ע"ש. וכן דייק הגרצ"פ פראנק זצ"ל בשו"ת הר צבי (ח"ב סי' קלא) ובספרו מקראי קודש (פורים, סי' כה). והאחרונים האריכו בכ"ז ואכמ"ל.

ענף ה

האם כרך שהוא ספק מוקף חומה מימות יהושע בן נון מחייב את הסמוך לו לקרוא יומיים

א. לאחר שנתבאר לעיל (ענפים א, ב) שהעיר ירמות גופא אינה אלא ספק מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, יש בנידון דידן צד נוסף שיש להסתפק בו, והוא האם כרך שהוא ספק מוקף חומה מימות יהושע בן נון מחייב את הסמוך לו לקרוא יומיים כמותו, כדין כל סמוך לכרך שדינו כהכרך.

ומראש צורים אראנו להגאון ר' משה ישראל ז"ל בשו"ת משאת משה (או"ח ח"ב סי' ג) שכתב לדון לגבי העיר "נא אמונ", אמאי קורין בה את המגילה ב"ד, הרי היא סמוכה לאלכסנדריא של מצרים שהיא ספק מוקפת חומה מימות יהושע בן נון. ולאחר שפלפל בזה סיים בסוף תשובתו בזה"ל "אעיקרא מקום יש בראש לצדד דכי פלגינן יקרא למתא שסביבותיה נידונין כמוה היינו לענין קריאה בט"ו

שחומותיה נחרבות ונהרסות מאחר שהיו לו מקודם. אכן אם נחרבה העיר ממש בתים וחצרות ונעלמה ונאבדה המציאות העיר ההיא הראשונה ובנו עיר חדשה ממש במקום ההוא, אין ספק בלבי שאין זה בכלל לוא חומה, ובודאי אין נידון ככרך, כי הוא מעשה חדש כיש מאין וכבר נתבטלה מציאות וזכרון ושם הראשון של אותה העיר עכ"ל ע"ש.

וכן ראה כיו"ב בדברי הגר"ש דבליצקי בספרו האגרת הזאת (עמ' 22) שכתב להסתפק "האם מקום שהוא בבחינת שדה נחרש אם יעידו שהיה במקום הזה כרך מוקף חומה, האם מי שנוטע שם אהלי אפדנו יתחייב לקרוא בט"ו או לפחות גם בט"ו או לא, האם נאמר דכמו שלא בעינן חומה שתהיה עכשיו הוא הדין דלא בעינן כרך, ורק בידיעה בעלמא שכאן היה כרך סגי, או דילמא נהי דחומה לא בעינן כעת כרך מיהא בעינן. ואת"ל דכרך מיהא בעינן מי סגי בהיה כרך ונחרב לגמרי עד שנעשה שדה ובאו ובנו אותו מחדש, או דילמא כרך מימי יהושע בעינן, ואף דלא בעינן אותן הבתים שהיו אז אבל בעינן לפחות מקצת בתים שבכל דור יראו קודמיהם באופן שלא יתכן שהיתה תקופה שנחרב לגמרי". ופשט את ספיקו מלשון הירושלמי (מגילה הנ"ל) כרך שחרב "ונעשה של עכו"ם", שעצם הדין הוא פלוגתא גדולה ברבותינו הראשונים והאחרונים אם קוראים בו בט"ו ומה דיין הסמוך אליו, "אבל בגירסא זו

שבנידון דידן יהא פלוגתא בין הכרעת המשנ"ב להכרעת החזו"א, ולפי החזו"א יצטרכו לקרוא יומיים בסמוך כדין הספיקות.

ב. אולם כד נעיין היטב נראה שאף החזו"א לא מיירי אלא בכה"ג שה"סמוך לדרך" היה בנוי בעוד שהכרך גם היה בנוי, שהרי כבר הבאנו לעיל (ענף ג אות ב) מדברי הרב חיד"א בברכ"י (סי' תרפח סק"ח) שעמד על דקדוק לשון חז"ל "כרך וכל הסמוך לו נידון כדרך", דקשה למה הוצרך להקדים דין ה"כרך". ותיקן שבא ללמדנו "דהא דסמוך ונראה קורין בט"ו, היינו דוקא כאשר הכרך בצביונו ובקומתו ומדרגתו, דהקריאה שלו בט"ו, אז הוא דסמוך ונראה גרירי בתריה, אבל אם הכרך איתרע ביה מילתא ונתרוקן מישראל, דליכא קריאה התם, אז גם הכפרים דקיימי בהדיה יוצאים בגרעון, והו"ל ככפרים דעלמא" עכ"ל. וכ"כ עוד אחרונים כמבואר בדברינו שם.

וביארנו שם (אות ד) שגם לפי המבואר בדברי הראשונים שיש דין סמוך גם לדרך שחרב, צ"ל שדקדוק לשון חז"ל "כרך וכל הסמוך לו", מתקיים עכ"פ באופן זה דבעינן שהסמוך יהיה קיים בעוד שהכרך בנוי, הלא"ה אין לו דין סמוך. וכ"כ בס' כרך של ירושלים (כהן, ר"ס יח) ע"ש.

והנה מבואר בדברי החזו"א שראה את כל דברי הברכ"י שם, ולכן אף

דוקא, דאילו במסופקת אי בר ארביסר או חמיסר אע"ג דבדידה קורין בה בב' ימים מפני הספק אין הסמוכות לה בכלל הספק, דלמאי דאיתרבו ממדינה ועיר דהיינו לענין קריאה בט"ו איתרבו, טפי לא, ויש מקום לסמוך בזה" עכ"ל.

והרב חיד"א בברכי יוסף (סי' תרפח ס"ט) הביא דברי הרב משאת משה הללו בהסכמה, וז"ל "אם בכרך קרו בי"ד וט"ו מספק, הכפרים הנראים וסמוכים קרו בי"ד, דלא אמרו דהם כדרך אלא כשהכרך קרו בט"ו לבד, אבל אם הכרך עצמו מסופק, הנראה וסמוך קרו בי"ד. הרב משאת משה בתשו' הנז'. והכי מסתברא, דכיון דאעיקרא הא דסמוך ונראה חידוש הוא למגילה, משא"כ בבתי ערי חומה, תסגי לן ודאן דקרו בט"ו לחוד, לדרוש סמוכים כמשפטן, אבל היכא דכרכים גופייהו יספוק עלימו, הסמוך ונראה דינן כעירות דעלמא" עכ"ל. וכן הסכים לזה גם הגאון ר' יהודה שמואל אשכנזי זצ"ל בסדור בית עובד (דף קעא אות ה).

והמשנ"ב בביאור הלכה (שם ס"ב ד"ה או שסמוכין) הביא דברי הברכי יוסף הנ"ל בהסכמה. אולם החזו"א (סי' קנג סק"ג) חולק על הברכי יוסף והמשנ"ב, וכתב לתמוה ע"ז דכיון דילפינן סמוך מפסוק, אותו הספק שיש בכרך יש גם בסמוך שלו, וסיים ש"אין לחלק בין כרך להסמוך לו בלי מקור וסתמא שוין הן" ע"כ. וא"כ יצא לפ"ז

הוא חרב לגמרי לא ברור שהנכנס לתוכו בפורים יצטרך לקרוא בט"ו, וכמו שהבאנו לעיל (ענף ד) פלוגת האחרונים בזה. ולכן גם החזו"א שהחמיר בסמוך לספיקות לא יחמיר בביד"ד, דהוי תרי חומרי.

ואף שהחזו"א גופיה (סו"ס קנד) הבין דלשיטת הרשב"א והריטב"א לא בעינן כלל שיהיו ישראל דרים בתוך הכרך, ואפילו ישראל אחד שיכנס לתוכו יתחייב בט"ו, מ"מ מבואר בדבריו שם (ד"ה ובאמת) דהיינו דוקא היכא שמיושב ע"י עכו"ם, אבל היכא שחרב לגמרי "ואין בו יושבים כלל לא ישראלים ולא עכו"ם", בזה מספקא ליה וכתב ש"אין הדבר מוכרע" ע"ש. הרי לן שבכח"ג גם החזו"א מסתפק.

ולכן בביד"ד שהעיר ירמות שממה לגמרי בלא שום דיורין, לא ישראלים ולא עכו"ם, אין לנו להחמיר את ב' החומרות, גם לומר ש"בו" גופיה קורין בט"ו אפילו כשחרב ואין בו דיורים ישראל כלל, וגם לומר שאם הכרך ספק מוקף מימות יהושע בן נון גם בסמוך לו קורין יומיים כדין הספיקות.

ענף ו

האם כרך שאינו מיושב בדיורים יכול להחשב כמיושב מחמת דינים שמועילים לגבי עירוב העיר

א. והנה ראיתי עוד בדברי אחרוני זמנינו שרצו לטעון שיש להחשיב את

דפליג על הברכ"י לדינא בדין סמוך לחרב, מ"מ לא מסתבר שיחלוק עליו בדקדוק לשון חז"ל לומר שאין כאן דקדוק כלל, דא"כ היה לו לפרש כן להדיא, אלא ודאי דעכ"פ מתקיים דקדוק הלשון לענין זה דבעינן שהסמוך יהיה קיים בעוד שהכרך בנוי.

ולכן בנידון דידן שהכרך נחרב לגמרי עוד לפני שנבנה הסמוך לצידו, גם החזו"א יודה שאין לקרוא יומיים כדין הספיקות, דנראה דכל מה שטען החזו"א שדין הסמוך כדין הכרך הוא מצד לשון חז"ל "כרך וכל הסמוך לו נידון ככרך", וא"כ היינו דוקא באופן שחז"ל דיברו, שכפי האמור לעיל היינו דוקא כשהיה הסמוך עם הכרך בישיבה אחת לפני שנחרב, אבל לא באופן שנבנה הסמוך לאחר שחרב הכרך, דבזה י"ל שדינו לקרוא ב"ד וכמו שהארכנו לעיל (ענף ג). וכ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ח סי' לו) בדעת החזו"א. ועוד כתב שם דאף לדעת החזו"א שהסמוך למוקף חומה קורא בב' הימים, זה רק אם הוחזק לספק, אבל במקום שיש ספק אם בכלל יש עיר מוקפת חומה בזה גם החזו"א מודה ע"ש.

ג. ולבר מן דין נראה שאף בכרך גופיה שחרב לגמרי ואין בו כלל דיורין של ישראל, לא ברור שאם יהיה שם ישראל הוא יצטרך לקרוא יומיים, כיון שאפילו בכרך שודאי היה מוקף חומה מימות יהושע בן נון, אם כעת

הוא נחשב לחזרה והתיישובה]. ועוד מכיון שעשו במקום ספסלי ישיבה לאכילה ושתייה, עם קולר מים פעיל. ועוד מחמת שיש במקום גידודיות לכן לפי חלק מהשיטות זה נחשב שהעיר עודנה קיימת.

ב. והנה מפאת קוצר הזמן לא אוכל להאריך בזה, רק אומר שלעת עתה לא מצאתי שום מקור בגדולי הפוסקים שהשתמשו בסברות אלו כדי להפוך עיר חריבה לעיר מיושבת, ולהחשיבה מחמת זה לכרך מיושב שקוראים בו ובסמוכותיו בט"ו.

ואבאר הענין קצת, דאי אתינן עלה מצד שימור המקום (אתר תיירות, ספסלי ישיבה לאכילה ושתייה, קולר מים פעיל, גן משחקים וכד'), זה נדון בפוסקים רק לענין עיר מיושבת שיש צורך להגדיר עד היכן מגיע גבול העיר. ולכן גם הפוסקים שקישרו ענין זה למגילה, היינו שגם המקומות האלו נחשבים חלק מהעיר ומחברים את חלקיה, אבל לא מצינו שזה גופיה יהפוך עיר חריבה לעיר מיושבת. וזה מפורש להדיא בדברי הרב בית עובד והכה"ח שהובאו לעיל (ענף ד אות ג) דבעינן שיהיו דוקא דיורים של עשרה ישראלים בכרך, והיינו דוקא מגורים ממש ולא שום ענין אחר. ולכן אפילו מי שירצה לקרוא בעיר ירמות עצמה אינו יכול לקרוא שם בט"ו בברכה.

ולכן נמי אף שמצינו באחרונים נידון בהלכות עירובין לגבי אם

העיר ירמות כעיר שחזרה ונבנתה, משום דמצינו לגבי הלכות עירובין כמה הלכות שע"פ דין תורה מחברות את המקומות זה לזה, או שמחשיבים אותם כחלק מהעיר, ולכן ה"נ יש לטעון כן.

ולטענתם אלו הן הטעמים שמחמתן יש להחשיב המקום כחזרה ונתיישובה [כפי שכתב לי ידידי הרה"ג יוסף חיים כהן שליט"א, מח"ס תורת ירמות, וכפי שהאריך בזה בספרו (סי' ב) וכפי שמובא ג"כ בעוד ספרים], חדא מדין קמ"א ושיריים [דכיון שכל מה שנבנה תוך קמ"א אמה ושיריים בסמוך לעיר, נחשב לחלק מהעיר עצמה, ולפי שיעור החזון איש יש בתים שנבנו תוך קמ"א ושיריים לחומה, לכן הרי זה נחשב לחזרה והתיישובה. וגם לפי רבי חיים נאה זה נחשב לחזרה והתיישובה, משום שהפוסקים הכריעו להלכה שלרחוב יש דין של נחל, והרי הוא נחשב כהעיר עצמה, וא"כ הכא שלכולי עלמא יש פחות מקמ"א אמה ושיריים עד הרחוב, דהיינו עד הכביש, אם כן מהאי טעמא נחשב דהכא הוי חזרה ונתיישובה לכולי עלמא]. ועוד מדין קשת וריבוע העיר. ועוד מצד שימור המקום לאתר ביקור ולמידה [זה נחשב לאחד מתשמישי העיר, ולכן זה טעם להחשיב המקום כהעיר עצמה. ומה שאת שאר האתרים המשומרים לא מחשיבים לחזרה ונתיישובה, זהו מפני שהם לא חלק מעיר, דאינם בנויים בתוך עיר. אבל כאן שהמקום הוא חלק מעיר, הרי הוא נחשב לאחד מתשמישי העיר. וממילא

הכרך שהוא בתוך גבולות החומה (שהיתה קיימת אז). אבל היכא שהכרך עצמו חרב ושמם לגמרי ללא דיוורין כלל, היכן מצינו שיועיל הדין הנ"ל להחשיב את הבתים שמחוץ לחומה כאילו הם בתוך החומה.

ד. וכן לגבי הדין של קשת שנאמר בשו"ע (סי' שצח ס"ד) לגבי תחומין, לא ידעתי מהיכן המקור לומר שיועיל גם לגבי כרך שחרב הנמצא במקום המובלע בקשת של עיר פרוזה, שמצב זה יהפוך אותו כאילו התיישב, דהכא נמי יש לטעון כמו שכתבנו לעיל, דבכדי שיהיה חשיבות של כרך בעינין שיהיו דרים בו בתוך גבולות החומה, ולא מהני לזה דין של "כאילו".

ומה שהביא בספר תורת ירמות (עמ' פט, צד) מדברי הגריש"א זצ"ל שהובאו בס' שבות יצחק (פורים עמ' סב) שכתב שם דמהני דין זה גם לגבי מגילה, "שכל שבתוך הקשת מובלעת עיר מוקפת חומה הרי הכל כעיר אחת וקורין בט"ו", הנה כל המעיין יראה שמשפט זה הוא תוספת כתוב'ה על דברי השבות יצחק הנ"ל, ואין זה כתוב שם ולא היתה כוונת הגריש"א לזה. אלא כוונת הגריש"א היתה לאופן אחר לגמרי שהמקום המובלע שבין המיתר לקשת הוא טפל לעיר היוצרת את הקשת, ולכן המובלע מקבל את הדין של העיר. ופירושו לענין מגילה שאם העיר המוקפת חומה היא בצורת קשת, אז גם המובלע בתוכה יהא טפל

להחשיב כביש או נחל, כחלק מהעיר, היינו דוקא משום דמיידי בעיר שכבר מיושבת ונפק"מ לדעת עד היכן גבולותיה, אבל הכא לא יועיל הכביש להחשיב שהעיר ירמות מיושבת.

ג. ולגבי הטענה של קמ"א אמה וריבוע, שרוצים עי"ז להחשיב כאילו הבתים הסמוכים בתוך שיעור זה נחשבים כאילו נבנו בתוך העיר ירמות עצמה, ג"כ אינו מובן הדמיון לכאן, שגם הפוסקים שהשתמשו בזה לענין מגילה, היינו באופן שיש עיר מיושבת בבתים ורוצים להכליל מקומות מחוץ לעיר שיחשבו ששייכים לעיר, דבכה"ג אמרינן שע"ז נחשב שאין הפסק בתים, וכאילו הם חלק מהעיר. אבל הכא שהעיר ירמות עצמה חריבה לגמרי ואין בה בתים כלל, והבתים הסמוכים לה שייכים לעיר פרוזה שמחוצה לה, מהיכן למדנו שזה יועיל להחשיב את העיר ירמות כנבנתה. וכבר העיר בזה הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ח סי' לו).

וטעם הענין הוא, שהרי כל חשיבות הכרך הוא מחמת שבזמן יהושע בן נון היה מוקף חומה, ואז היה לו הגנה בשעת מלחמה כמבואר בדברי הראשונים ז"ל וכן"ל (ענף ג אות א), ולכן אע"ג דהשתא אמרינן לא פלוג ולא בעינן שיהיה לו חומה בפועל, מ"מ בעינן עכ"פ שיהיה דומיא לזמן התקנה שיהיו גרים בפועל אנשים בתוך הכרך, וזהו כל חשיבותו של

העולה מהקונטרס:

א. העיר ירמות היא ספק מוקפת חומה מימות יהושע בן נון. ולכן גם אם יגורו אנשים בתוך העיר ירמות, דינם כדין הערים המסופקות אם היו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, והלכה בזה כמ"ש הרמב"ם (מגילה פ"א הי"א) שיש לקרוא בשני הימים ולברך רק בי"ד, וכמו שפסק השו"ע (או"ח סי' תרפח ס"ד).

ב. העיר ירמות נחשבת ככרך "חרב", שנחלקו בו האחרונים האם הוא מחייב את הסמוך לו. וגם לדעת המחמירים נראה בפשטות דהיינו דוקא היכא שהסמוך היה בנוי בזמן שהכרך היה בנוי, אבל היכא שנבנה הסמוך לאחר חורבן הכרך, אין הכרך מחייב את הסמוך.

ג. כיון שהעיר ירמות גם ספק מוקפת חומה וגם חריבה, וגם הסמוך לה נבנה לאחר שנחרבה, אין חיוב מצד הדין לקרוא בסמוכות לה יומיים, אלא סגי מעיקר הדין לקרוא בי"ד. והרוצה להחמיר לעצמו לקרוא (ביחידות ולא בציבור) גם בט"ו בלא ברכה תע"ב.

וכן פסקו הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ח סי' לו), והגאון ר' שלמה ידידיה זעפראני שליט"א בס' עטרת שלמה (סי' קיב). וכ"ה גם בתשובת הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א בס' ילקוט יוסף (פורים, תש"פ במילואים מכתב טו). וכן המנהג.

לה ויקראו שם בט"ו. ועי' בס' פסקי שמועות (עמ' נו) שהביא לשון השאלה שנשאל הגריש"א זצ"ל, ומבואר שהכוונה שהשטח המובלע בתוך הקשת נידון כסמוך ע"ש. וכ"ה בס' אשרי האיש (עמ' רצו).

וכן מצינו באורל"צ (ח"ד פנ"ה ה"ג) שכתב לחייב את שכונת גבעת מרדכי בירושלים לקרוא בט"ו, כיון שהיא מובלעת בתוך ירושלים העתיקה. וכתב שכך הוא המנהג אף דלא מצינו ראייה לזה. מבואר מזה שדין קשת יכול לחבר את מקום המובלע כאילו הוא שייך לעיר עצמה שיוצרת את הקשת.

אבל בניד"ד המציאות היא הפוכה שהעיר המיושבת היא העיר הפרוזה, והעיר שאנו רוצים לצרף אותה ולהחשיבה כחלק מהעיר היא העיר המוקפת, ואנו רוצים לומר שמחמת העיר הפרוזה של הקשת יחול נמי דין בנין בתים על הכרך החרב שנמצא בחלל הקשת, זה חידוש שלא שמענו, והרוצה לחדש כן עליו להביא ראייה ברורה, כיון דבפשטות י"ל דהכא בעינן שיהא הכרך מיושב ממש כמשנ"ת.

וכל זה הוא מלבד שיש מחלוקת באחרונים על כל הנידונים הנ"ל, ואכמ"ל.

וה' יתברך יאיר עינינו בתורתו אמן.

